

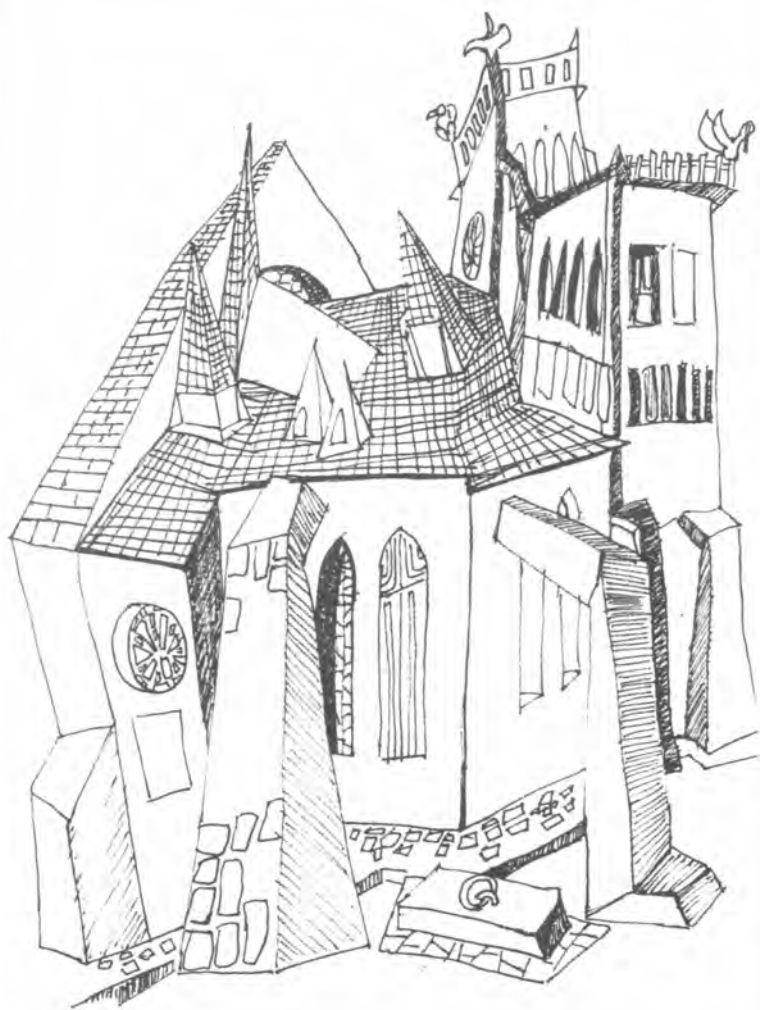
„Tudnak-e a jász lovasok nevetni?”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XX. ÉVFOLYAM 2009. 10. (528.) SZÁM — MÁJUS 25.

ára 2 lej

Orbán István rajza

SZILÁGYI JÚLIA

Lászlóffy Csaba külön ideje

Lászlóffy Csabának csak egy múltja van. Külön ideje – hogy őt magát idézzem. Nagy szó ez, s most itt úgy mondom ki barátom, barátunk hetven évéről mint évfolyamtárs, nemzedéktárs s egymás életének tanúja. Nagy szó ez a külön idő, kivált hogy olyan nemzedékhez tartozunk, amelynek nem sok tagja tud élete minden szakaszával azonosulni. Lászlóffy Csabának nincs mit tabuizálnia. Nem volt kommunista sem szívből, sem színleg, sem húszévesen, sem később, ezért aztán nem is kellett antikommunistává válnia. Megmaradt annak, ami, egyénnek, aki fenntartja magának a jogot, hogy saját véleménye legyen a dolgokról. Amíg mi vívódtunk, okoskodtunk és ügyeskedtünk, ő pingpongozott szabad idejében. Kevés szabad ideje volt, épp annyi, amennyi egy igencsak törekvő, versenyszellemű színjeles diáknak lehet nagyon erős évfolyamon.

A lehet és a muszáj között él hetven éve Lászlóffy Csaba is, de valahogy másképp. Ő az, aki kipróbálta a hátha nem muszáj, a hátha másképp is lehet meredek útját. Irigylem érte. Ugyanazt éltük át, de nem ugyanúgy. A kihívások azonosak voltak, de nem a válaszok. „En többnyire 'a másik oldalon' álltam” – tűnődik a múltakon, amikor az utánunk jövők, a minket – gyanútlanul? gyanakodva? – sorsunkról faggatók felteszik makacs kérdéseiket. A másik oldalon, de handabandázás és acsarkodás nélkül, pedig igazán nem konfliktuskerülő alkat. Olyan ember, aki, ha leépítés-kor a szerkesztőségben egy állás maradt, s ketten voltak rá, egyaránt alkalmasak és érdekesek, de mint családos ember ő volt a favorit, azt választotta és válaszolta a dilemmára, hogy osztozzanak meg a poszton, mindkettőnek maradjon bár egy kis darab kenyér. Hirtelenében – lehet hogy tévedek s kívánom is, hogy tévedjek – senkit sem tudnék megnevezni, aki hasonló helyzetben hasonló tartást bizonyított volna. Lászlóffy Csaba a való életben kenyeres pajtás, amilyen íme, nem csak a kuruc költészetben van, közben romantikusan igazságos és nagylelkű. Irodalmi hősnek termett ember, a mindennapokban szinte hihetetlen jelenség. Bízik magában, a teljesítményében, nem is rejtí véka alá önbecsülését, becsvágyó, nem szerény, miért is lenne?, a szerénység nem Lászlóffy-erény, van egyéb erény itt bőven, de nem is hiszi, hogy a mű, a tehetség feljogosít a kíméletlenségre. Mintha inkább azt gondolná, hogy a tehetség több emberségre kötelez. Ki tudja? Ez sem éppen gyakori tapasztalat. Hát most itt áll előttünk és közöttünk hetvenévesen a költő, és itt gyűl polcainkon szorgosan a Mű.

Szinte könyvtárnyi mű, vers és próza. Tehetség, munkaerőcs, szorgalom hármaspárancsa – minden, ami egy, ismétlem, nem átlagos évfolyamon, a jelesek közt is biztosította az

>>>>> folytatás a 3. oldalon

- Lászlóffy Csabával beszélget Józsa István
- Szepes Erika: Ajánló sorok...
- Lászlóffy Csaba versei
- Demeter Szilárd: Bankett
- Pomogáts Béla: Az irodalom látszólagos veresége – a magyar forradalom után
- Szőcs István: Jegyzetek
- A NAGY KILOMETRIK

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012.
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

10

Beszélgetés a hetvenéves Lászlóffy Csaba költővel, próza- és színműíróval

Önismereti lecke

– A szerző elhatározta, hogy kora írónoka lesz – több klasszikus példát ismerünk. Az epikai vetületet – még a költészet vagy akár a vizuális nyelv esetében is – részben vagy tán először az a kor, korszak adja, amelyben az alkotó él. A történeteik építését mennyiben vezette ilyen vállalkozás?

– A szerző jelen esetben nem határozott el semmit, még azt sem, hogy költő lesz. A versek jöttek s döntöttek... Később más szövegek jöttek. A dráma az külön, áttételes élmény.

– Igaz, írták már rólad, hogy verseidben is fölfedezhetők a drámai leütések. A prózái szövegekben is sok a drámaiság...

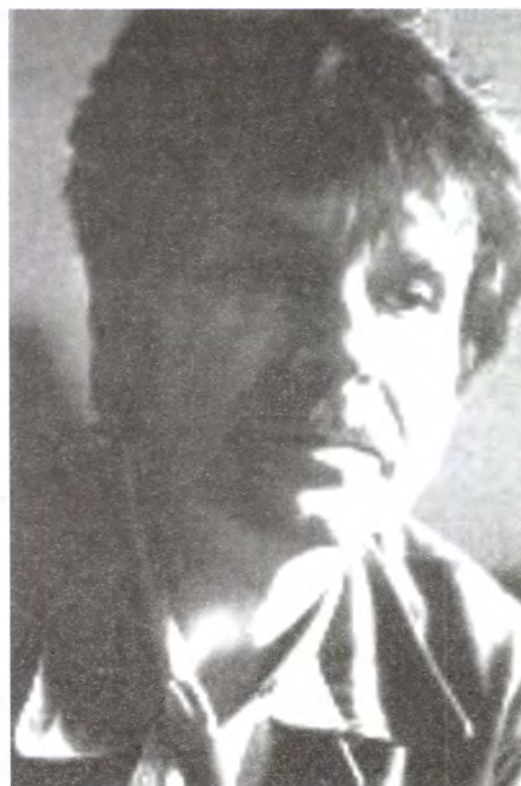
– Ha nem a cselekményben, akkor a dialógus vagy maga a nyelv hordoz klasszikus értelemben vett vagy groteszk (morbide) drámai elemeket. Szinte mindegy, hogy milyen műfajban rejtőzik a dráma(iság) / antidráma. A hangvétel, a nyelv, az anyag természete dönti el, hogy minek nevezeték majd. Bertha Zoltán a Mundus Kiadónál megjelent kétkötetes drámagyűjteményemet záró tanulmányában erről mondja azt, hogy: „szuggesztív feszültségalkotó tényező mindaz, ami humanitás és embertelenség ellentétei között mint fundamentális konfliktusforrás húzódik...”

– És Ágh Istvánra hivatkozik, aki szerint írásaid nyelvi ereje a történet és az állapot, az érzelm és az értelem egyensúlyában valami nyelven túli, de-jeles együtthatásban nyilvánul meg...

– Ezt ő a prózáról állítja. Némelykor viszont nehéz meghúzni a határvonalat a műfajok között, legalábbis nálam.

– A Valami másban „a magyarság lelkiismeretével” akar válni a szereplő (2003), Trianon „kitölthetetlen hiátus” (2001). „Kis ország Magyarország (mint Finnország), honnan várhat valamit? Jót semmiképpen” (De ki a nyertes, 1995). „Kozmikus veszteségérzet” (Tudnak-e a jász lovasok nevetni?, 2002). Hogyan alakulnak a magyar-magyar viszonyok?

– Vegyük sorjában. A Valami más című elbeszélésének hőse Ady Endre; a százéves időköztől függetlenül nem lehet a szerző saját hangját, hitvallását (hát még ars poeticáját) számon kérni s idézni egy kiragadott mondatból – a könyvborítón különben Schiele egyik legerotikusabb festménye látható –, de éppen a te szövegedből idézhető a hátlapon, hogy e kötet prózái írásai-ban „a futamok elsősorban nem az alkotásról szólnak, hanem néhány nagy személyiség... érzelmi szenvedélyéről, lelki pokláról; nem annyira nagyságukban ragadja meg őket a szerző, hanem férfi (hím) viszonyukban (...) az életükben sorsszerű szerepet játszó nővel.” Ezek után legfeljebb olyasmit kérdezhetnél, hogy valamelyes élettapasztalat, végzetes szerelem, csalódás mennyiben játszott szerepet s „ihlette meg” a szerzőt a „párhuzamos valóságokban” vagy akár magában a témaválasztásban – tudván vagy feltéve, hogy nála(m) a hetvenéves kort szemérem-repkénnyel takaró fal: „bagatell”... Továbbá: a kitölthetetlen hiátus kisregény- s novellafüzérének, valamint a De ki a nyertes? kötet második darabjának a szereplői történelmi személyiségek, politikusok, írók – IV. Károly, Zita királyné, Masaryk, Károlyi Mihály, Saint-John Perse, Romain Rolland; az egyikük (talán a Szovjetunióba küldött magyar nagykövet rekonstruált alakjának) szájából ragadtál ki egy ártatlan, bár tényszerűnek tetsző mondatot, a könyvben ennél több tucat súlyosabb, a korra és rám is jellemző gondolatot találni. Ráadásul az eltűnt apa és fia közti párbeszéd szereplői fiktiiv hősök... Folytassam? A „kozmosz veszteségérzet” szókapcsolat a Tudnak-e a jász lovasok nevetni? című verseskötetből – valójában nem alanyi vallomás, tekintve, hogy a szerző Dracu la Ureche (Ördög a Füledben) nevű alteregójának ciklusából idéztél; a magyar-magyar viszony felett pedig (hogy ne lehessen félreérteni): az agg Habsburg Ottót és az osztrák szardíniát asszociálva csattan el a gyógyiszapba alélt kicsi ország groteszk felhangú poénja. A szerző lelkiismerete lelkizés-

sel könnyen anakronizmussá válhat. Irtózom a didakticizmustól, a szócsöves megoldásoktól.

– A műfaji határok lebontásával „rájöttem, hogy bennem is minden megismétlődik” – mondtad. (Vissza a forrásokhoz, 2001). Az alkotásnak nevezett pokoljárás a szövegeidben, kezdetől fogva, elsősorban önvizsgálat – önmérsztő, önépítő; közben végig a tántoríthatatlan hit. Hol kezdődik az önvizsgálat története?

– A világ hisztériái közepette higadtságot erőltetni magadra csak az érintetlen papírlap előtt lehet. Ez nem csupán hetven év tanulsága. Voltam én már hétszáz éves, annak a függvényében, hogy mennyire fenyegette az elárultatás veszélye a hűséget, a hagyományt, a megkísértő újat akarás kísérleti értékeit valamely földrészen vagy csupán az én féltékemen. És ugyanúgy voltam – s lehetek – évszázadokkal, évtizedekkel fiatalabb, a gyermekkori érzékenységet és a kamaszkor igazságait újraélve, ha csak pillanatokra is. A hangulatok gyógyító erejében bízva; jóllehet, egyeseket az életkorral járó szubjektív emlékezés könnyen a bűvölet, s azon is túl, a túlzó érzékenyülés veszélyes, ingoványos árterületére sodorhat. Szerencsére, tudatos alkat lévén, nem csak „lírikus alapállásban” (ez több annál, mint amikor a jó szerkesztő fölkapja a fejét a képzelettel), állandó késztetést érezek figyelni és figyelmeztetni az arányokra... De hát azért vagytok ti: a KERDEZŐK, hogy a megírt művek, az egybegyűjtött gondolatok hitelét, valóságtartalmát vizsgáljátok – nem a „páciens” (az alkotó) külső rálátásait s közérzetét –, persze, nemcsak a történetre, a sztorira gondolok, hanem a nyelvi szinten is lemérhetőre. S a valóságtartalomba itt a képzeletet is beleérttem. Mely nálam,

Lászlóffy Csaba

József Attila-díjas költő, író, drámaíró, esszéista, műfordító. 1939. május 21-én született Tordán. 1960-ban diplomázott a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakán. 1962-68 között az Igazság, 1969-től a Dolgozó Nő, 1990-től a Családi Tükör szerkesztője. 2005-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Harminc és valahány önálló verses-, drama- és prózákötete jelent meg, és több kötet – három ízben az Európa Kiadó díjával jutalmazott – fordítás: kortárs román költészet. Kolozsváron él.

a külső megítélések szerint is, nagy szerepet játszik.

– Elsősorban a bűvészról és a zsonglőről szeretnék beszélgetni. A valóságkezelés két különböző, mégis sokban rokon formája. Az egyik nyilvánvalóan és köztudottan trükköt ad elő, úgy exponálja magát, hogy az előadás módjával teremti a valóságot. És nem létezőt talál létezőként. A másik létező valóságot épít tovább az irreális határaiig, sőt tovább. A bűvész a zsonglőr ügyességével, a zsonglőr a bűvész eleganciájával dolgozik. A fikció két különböző fajtája. Amelyek mégis egymással, sőt egymásból élnek. Saját tárgyukat a másik módszerével adják el. „Megtalálni a felmutatott pillanatban azt, aminek előzménye és folytatása van a tények és a

ben, századok óta él egy többemeletes prózamodell: a kezdet az aktuális helyzet leírása, aztán az alternatíva keresése, végül megélésének lehetőségei vagy lehetetlensége („... de reméljük, hogy egyszer mindenki...” – Örökkévalóság libériában, 1981). „A világ gondjait felvállaló embernek nyilván abban is meg kell találnia a kiutat...” (Bestseller, avagy a bestia nem alszik, 2007). Foglalkoztat az utópia?

– Feltéve, ha holnap megint ma lesz. S marad a létezés. (Amit nem mindig érzek. Amit kihívással fogadok. Amitől iszonyodom, s hadakozom ellene.) Részesei vagyunk valami egyetemes vagy csak vidéki kataklizmának... A művészetek kalandja is az idő csapdájából, a korlátjainkból ered. Kilépni önmagadból, ahányszor csak lehet – az alkotó ember kihívása ez a korlátozó, tegyem hozzá: mindenkori (!) társadalmi léttel szemben. Megközelítés, körüljárás, megjelenítés. Az önvallomás ha vallomásba csap át: kétszeres bukfenc. „Át kell lépnem tudatommal máshová, másvalakibe...” Hát itt tartok megint. S persze, a képzelet. Ennyi fájdalom, ennyi röhögés – kimérve, s a rend (a közepszeré) elkísér, a Kálváriáig akár. Addig: minden kockára téve. (S közben: ki akar áldozat lenni? Jó vicc.) A patyolat (kényszer)inget úgy öltöd magadra, mintha... Vagy már nem úgy öltöd magadra... A veszteség az, ami még megtart. Mi lesz veled, Európa? A halálfej-„kollekció” szagtalan, a történelem viszont mindig bűdös valakinek.

– Végül stílszerűen magukról a kérdésekről. Ezekkel a gondolatokkal az elméletírás keresi munkáját. Szöveged a gondolatok áradásában születik, közben műveltségelmények rögzítik azokat. Szinkron és diakrón időmetszetben, fogjuk mondani. Jól látom?

– Minden könyv képlet. Minden könyv képtelenség. (Siralmas könyvtár, te kire maradsz?) Már nyújtózkodik bennem a halott, de még nem jutott időm megfajítani: ki véd meg önmagammal szemben? Ha nem ilyen mesterséges úton-módon találkozunk, István, az már egymagában verse-sély... Még az agg Goethéből is, midőn tekintélye és fontossága tudatában, titkáranak megfontoltan, körülményes kapcsolattartás közepette, csak diktált – sokszor ismételve és sok illúziórombolással –, már nem a költői én szólt a világhoz... Márpedig én távol állok attól (kereshetsz benne alkati okot is), hogy hajlott korúnak érezzem magam, pláne szellemileg.

Lászlóffy Csaba külön ideje

>>>> folytatás a 1. oldalról

ő jeles helyét – segített nehéz évtizedek kemény munkájával felépíteni a korántsem lezárt életművet. A kettőt, poézist és prózát Lászlóffy Csabáról szólva nem tudnám, nem is akarnám szétválasztani. Úgy érzem, e sorokkal költőt ünneplek, s a szót itt abban a tágabb jelentésben használom, ahogy a Lászlóffy Csaba által is nagyrabecsült Thomas Mann érti, az egyik újírás hőse, s egyben egyike azoknak, akik „a forma ironikus felbontása” előtt szabaddá tették az utat. Lászlóffy Csaba olvasói tudják, kartársai is, hogy ő akkor is költő, amikor prózát ír. Sokat és sűrűt. S nem csak mert a formák fellazultak, műfaji határok dőltek le, hiszen éppen Csaba a kevesek egyike erre mifelénk, aki még nem csak tud, de akar is, szeret is kötött formában, akár szonettben is elmondani számára fontos dolgokat. Hanem mert újraírja a világot, ragaszkodik hozzá, hogy minden jog a szerzőé, minden téridő az ő birodalma. Egyetemes mozgásteret biztosít lírai önmagának épp úgy, mint Bibliából, történelemből, irodalomból, művészettörténetből ismerős hőseinek. Az író szemlélete a jelent képviseli. De a jelen szűk, Lászlóffy Csaba széles művészi gesztusai nem férnek el benne, ezért mintha csak egy láthatatlan színpadot rejtő puha függöny lenne, szétnyitja, kilép mögüle. A nemzet és nemzetek sorsa, emberi tulajdonságok, amelyekkel közösséget vállal vagy amelyeket roszszallóan tanulmányoz, nem lebeghetnek a semmiben. Elhelyezi tehát őket a bibliai időkben, a huszadik században vagy a reneszánszban, Párizsban vagy Budapesten, Domáldon vagy Velencében, arcot kapnak és ruhát vagy meztelenséget, aszerint, hogy miként kapta rajta őket a költői képzelet, amely kitölti a gondosan tanulmányozott forrásmunkák réseit.

Eszmél az árny, ha rezdül a tölgyfalevél. Gyönyörű verssor, a sejtelmes című Vészkijárat kezdősora, skandálni támad az embernek kedve. És ott van mindjárt a figyelmeztetés:

Ha a múltat költögeted, vajon nem több ez minden költeménynél?

Idősebezte létünk, időejtette sebeink krónikája kezdődhetne így. De nem. Lászlóffy Csaba játéka az idővel valójában a távolságról szól. A múlt alakjai, a saját múltunké is, ragaszkodnak a helyükhöz. Nem jönnek közelebb. Mi sem válunk kortársaikká. Elszakadtak tőlünk, elléptünk mellőlük. Talán az egész élet és az egész mű attól olyan izgalmas, hogy mégis van közünk, holtaknak és eleveneknek, egymáshoz. Mi is előzmény vagyunk – sugallja a hetvenéves Lászlóffy Csaba üzenete. Köszönjük, Csaba, talán megértettük, és hálásak vagyunk érte.

Isten éltesse! Folytasd csak, itt vagyunk. Veled vagyunk.

Önismereti lecke

Csak a tudást feledtessétek el velem az élet tudását mely színte elképzelhetetlen a jellem megcsúfolása nélkül

a talentum – szív-Venus agy-Saturnus maga körül pörögve el-eljátszik az időnkivüliség gondolatával

s akin nem segít az önismeret?

Attila apró lován üget

Napoleon szemben az örök téllal –

ez lemarad az curukkolva az időben jobban eltörpül mint a kiálló kis görög szigetek

még sincs vége

ki-ki a maga módján lihegve! ha egy polgárásszony teszem azt vámpírt lát tulajdon ágyában

sajnálkozunk (hja! a talentumnak ára vagyon)

fantázia világában egyaránt” – írta volt Szilágyi Júlia, még a nyolcvanas évek végén, rólad. Az író munkája egyesíti mindkettőt, méghozzá úgy, hogy „pokoljárásával” nem alkalmi közönség, hanem századok előtt exponálja magát. A szöveged textus és metatextus egysége, a meta-, a fölöttes, a megfigyelő, kutató reflexió a formaadó. Hol kezdődik a történet?

– Jó kérdés – vagy ha már már pokoljárás emlegettél: jó vicc... Egy biztos: az önértelmezések, önigazoló futamok esetlegessége, esendősége nem pótolhatja, legfeljebb elfedheti s mankó gyanánt körüljárhatja-topoghatja mindazt, amiért érdemes volt pokolra menni, vagy legalábbis átélni a „tisz-títótűzet”. A lírai opusok csekély vagy megszámlálhatatlan volta aligha kezdi ki a költői mű hitelét; ezzel szemben az interjúk gyakoriságától engem borzongás fog el.

– Szöveged függőleges próza. A magyar irodalom történetében ezzel szem-

JÓZSA ISTVÁN

LÁSZLÓFFY CSABA

Virrasztó rapszódia

(Invokáció)

Könnyű álmom – se fényesség, se végzet
csak ingatag körvonalak közé
zárt tehetetlenség: sötétben
tátongó szem- s szájúregek

kinek a kivehetetlen suttogását hallani
egyetem folyosóján négyszáz éves
megtartó boltozat alatt?

ki kit ismer föl---?
megbomlott tekintet
ferdeség csontvelőig
hatoló szövődményei

visszahajló másképpen-is-lehetne
inda-illúziók
a megalázkodás fázisai
a bevett szabályok szavak előtt
(őskori csak a demagógia)

az elodázott mozdulat
a lenyesett a zajtalan –
ti nyomorulttá degradáló délutánok
dilettáns történelemóra
sivár düh-nehezek

(mikor még minden a miénk volt
az otthon biztonsága)
fel ne ébredj: tömve a lét!

rég sejtéd: nem lehet feledni
ne várd a malomkő után az
ifjú Toldi kopjafájának
süvítését az ürességben

fél-élet ráment a hiszékenységre
s a hazugságra a másik fele
(az igazság is szemenszedett volna?)

feledékeny poros agytekervények
a veszély és a gyűlölet
féltekéje még letakarva

a vétek nyitott szemű bölcs bagoly
nem vérmes fenevad –
kitömve is kényszer örök
nosztalgizáló halálmadara
(dekadens útonálló!)

a múlt terében egy hang egy muk-
kanás sincs (minek a lehallgatás?)

higgadt korrekciók esélye
csak a halandó – a halál sose hazard
(herceg)

idióta tréfa halott-
virrasztásnál képtelenebb –
marad a kétkedés

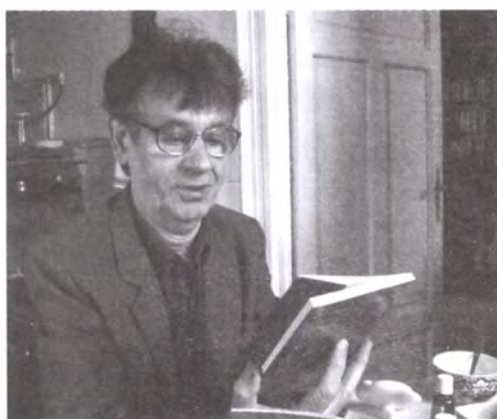
megkönnyebbülhetsz – ám előbb
meg kell halnod

2008. január 23.

Kínai rapszód/losz/

„Száll az utas lelke, mint a felhő”
(Li Taj-Po)

1.
Teli is üres is a lét
(az utazó a nagyvilágot
még csódtömögnek látja valahol) –
mint dárdahegyen vergődő menyét

a kihevült hírnök nyelve alól
párállik a húsédes íz

(Tung-csván kormányzó vére
régén kihűlt volna? – de hisz
„kilenc orrszarvút hoznak”
és tálnak fel élve)

lebegő parázs az ég
telt amfora kiszáradt szurokpecsét

(egyszerre –)
sötétben világít az ok
(teli is meg üres is a világ) –

komor korok
népnúzó hivatalnokok
dacára ezüstharmóniák

2.
utak az űrben – meg nem áll
soha kétely se gondolat
(egyedül neki van halál
mert végképp magára maradt

görcsül gerinc lüktet az agy
koponyája vándorsisak
– telve ürülve: zavaros –)

hát aki
csak azt várja hogy
jön az öregség s kamatoz

3.
(mi közöm hozzád kínai
legező buddhista titok!)

2008. április 29.

Intermezzo

Körülnézel. Mintha zavarban
volnál... Ki az, aki visszatér onnan,
ahol hamuban és avarban
turkál a szél? Ki küldte s honnan
a napsugarat, még ha el is halna
a fény – vagy csupán tudatodban
él azután, hogy...(?)

Gyertyacsonk
kormozta, hosszú, őszi párás
napok meg-nem-irt krónikája: vágás-
nyom borús halántékon.

Heges szavak; lelki viharokon
túl magába, vagy inkább a pokol
fenekére szállt szerető s rokon.
Az elpárolgott, könnyű ködgomoly-
indulat. Hol a kéz, a láb, a fül –
és az agy, dolgvégezetlenül?
Élénkpiros bogójú kontyvirág,
takard el azt is, ami nincs, de rád.

A hatodik évtized végén

nem kezdődik újabb száműzetés –
a nyomok a balkáni létből vezetnek
a Bakán felé.

(2008)

Széljegyzet

A félelem halmazállapo- tához*

Ha nincs gyógyulás: pillanatnyilag
méltatlanul itt (!) – vagy vállalva inkább
a továbbélés veszélyét, a küszöbön
túli világ kihívásait? Mindenképpen
nevetséges utóélet: anakronisztikus.
Jegeces szárnyak, a holló árnyéka is
deres, és végképp elúszik a semmibe
a Nobel-díjnál elérhetetlenebb szív-
koszorú. A dermedtség el ne zárja az
agysejteket; az emlékezet múlhatatlanul
(mindkét irányba) kiutat keres.
Miért pont itt éltem le az életemet? –
fanatikus elmék, felfűjtputing-
sorsok, bár fáradékony géneké;
vicsorgó éhük persze hajthatatlan.

Hány nemzedéken múlhat még vajon, míg
a szabadulás várt esélye –: egy
újabb hazugságciklus földereget?

*A 2005-ben megjelent regény megírása után

Elejtett kérdések

A tükör alja? a megrothadt régi
küszöb őrzi a kimondatlan verset? –

Ki sejtene: elég egy szélütésnyi
bántás – pedig sehol a fejseb.

2008. július 18.

A fel nem támadás esélye

Véstem bármennyit véshetem
nem látok ki a réseken
görög fény Homér-tengerár
kalmár-kor boltja ha bezár
űzhetem a nyomát is

zsoltár zsoltosma csatazaj
imádkozó vad sáskaraj
lángész spermáját vért velőt
faló istenek szájha nők –
Óriás Faló s fallosz

bomba katakomba-erő
szellemjárással üzenő
borostás Buddha-alagút
(kamikaze-megkúrta lyuk)
tudattalanban vájkál:

Freud Faust vagy valaki más
hamubasült erkölcs tudás
mennyenben elsüllyedt úrhajó
katakizma a rossz a jó
halált hazudó élet

a Nap még feljön valahol
de az Északi-sark alól
elolvadt mindenség hava
zúdulva örökre maga
alá temethet minket

2008

Ajánló sorok Lászlóffy Csaba A waterlooi ganajtúró bogár című kötetéhez

A meghökkentő, az elváráshorizonton messze túlnéző verscím hatalmas trouvaille: olyan szimbolizált emblémát teremtett általa Lászlóffy Csaba, amely több pusztá allegóriánál, ami mindig csak az, ami: Fides, Spes, Charitas. Ennek az emblémának azonban igen tág jelentést hordozó terrénuma van, s ebben a tág térben nem hagy magunkra a költő, képről képre haladva kalauzol, s jelzi: nem csupán posztmodern módon viccel a címmel, hanem értelmet ad, jelentést tulajdonít neki. A távollévő fogalmakat (Waterloo, skarabeus) első lépésként önmagukban magyarázza: a legkisebb közös többszörös, a logikai *tertium comparationis* révén kapcsolja össze. A skarabeus önmagánál ötvenszer nehezebb terhet képes görgetni – sárból, salakból –, a költő bátyja gyermekkorában egyforma szürkére festette játékkatonáit: a waterlooi győztesek és vesztesek így egymástól megkülönböztethetetlenekké váltak. A waterlooi ütközetben a szövetséges angol-porosz hadsereg több, mint kétszeres túlerővel harcolt Napóleon 73 000 főt számláló serege ellen, amely a nagy sárban alig tudott előre haladni. Túlerő, nehéz körülmények (csúszós talaj), vereség. A végeredmény mindkét oldalon megszámlálhatatlan áldozat. A halál egyformán szürkévé, személytelenné tesz. Ez az embléma általánosító jelentése. A kép szubjektív kibontása magát a költőt jeleníti meg ebben az emblematisztikus helyzetben: a halálos betegség fenyegető túlerejével szemben, a föld sarában araszol – győztesként?, vesztesként? –, de akár így, akár úgy, esetleges sorsa az uniformizáló feledés. (A kép egy másik versben is visszatér a hóhér és az áldozat paradigmájában.)

Lászlóffy legszebb, legvallomásosabb kötetével a feledés ellen küzd, az egyéniség emlékeket hagyó alkotásait segítségül hívva, abban a reményben, hogy a teremtett érték mégis kiemelje az egyformaságból, s az aere perennius diadalával nyújt vigaszt.

Az intellektus küzdelmeiről írok, holott ez a kötet legszubjektívabb, legérzékenyebb verseit tartalmazza, maga előtt gyűrve-görgetve a sokszoros túlerőben lévő fájdalmat, félelmet. De Lászlóffy soha nem érzélgős, még csak nem is érzelmes, s a divatos „új

szenzibilitás” terminusával sem lehet leírni a kötet személyességét: ez a költő képes a megszerzett, hatalmas, az egész művelődéstörténetet átfogó műveltségélmény által megtámogatott természetes intelligenciával, az esztétikum eszközeinek révén megfegyelmezni beláthatatlanul mély félelmeit, felmérhetetlenül kínzó fájdalmait.

A szómágiától babonásan rettegvé írom le: búcsúkötet? Mert erre utalnak a jelek: soha ennyi szép táj, természeti kép nem adott háttérrel a költő gondolatainak, amely tájak – szubsztrátumává válva az intellektus borzongató szeleinek, viharainak – szimbolikus tájakká is válnak. A *Budapesti (XI. kerületi) óda* az egyik legszebb példa erre: a Lágymányosi tó, rejtelmesebb nevén a Feneketlen tó a múlt temetője, távolról csak tócsának, felszíni jelenségnek tetszik, a térbeli megközelítés során mutatja csak lényegét: mélységét, a belesüly-

(„andalgó párok közös, kibékíthetetlen magánya” – benne egy József Attila-intertextus is rejtőzik); az eldöntendő kérdésre adott kétféle válasz: „Bölcsesség? : vakmerőség vagy alázat” feltehetőleg együtt lehet igaz. Vállalja a nagy elődökkel szemben a tisztelet és a vita ambivalenciájának bátorságát (a Kosztolányi-versben, az istenhit és istenkáromlás a szintén kiemelkedő jelentőségű *Az esedékes zsoltár*-ban, melyben Füst Milán *Öregségét* is evokálja.). Keserű vigasztalansággal írja: „A törzsi lét volt igazi.” – egy olyan költő, aki a magyar költészet egyik legműveltebb alkotója, s aki a civilizációban meglátja a „zöld eszméket, zizegő gazokat” milyen hangulatteremtően festik alá a z-hangok a lábak alatt roppanó, száraz gyomnövényeket!], s aki mégis kétkedve-reménykedve teszi fel a kérdést: „felülkerekedhet még az értelem vajon?”

Kántor László fotója

lyedt múltat – itt érkezik el Lászlóffy kedvenc téridő-képzetéhez –, az emlékezetretjtést. Az emlékezet, a tudás felszínre hozása révén válhat a tó oázissá, felüdítő természeti jelenséggé. Búcsúkötet? – kérdeztem, és a versekkel kell felelni: az egyik legmegrázóbb búcsúverse a *Hogy ne fájjon az utazás*, melyben a gyönyörű természet, egyben a gyermekkor, fiatalabb évei emlékeinek színhelye, hívja-csalogatja vissza (a vissza már soha nem fordítható életúton, az utazás a költészet régi toposza az életútra), „csak még egyszer”. Benne a Freudot jól ismerő költő látomása, a barlang, „formák, sejtelmes emlékek sötét alagútja”, ismét az emlékezetfelejtés szintjére emeli a verset.

A teória szava: *emlékezetfelejtés*, már önmagában oxymoron, önmagában ellentétet hordozó kifejezés. Lászlóffy egész költészetét ilyen oxymoronok, paradoxonok, dualitások teszik árnyalttá, mentik meg attól, hogy egyoldalúan lásson, ítélkezzék

Alliterációkat olvasunk: ez a kötet legfeltűnőbb stilisztikai jelensége, amely nála most nem az archaizálás felkeltésére szolgál a kemény témák bírálatának monoton konokosságával: „kocsonya, kék koponya relikviák, a Kanté”. Hasonló funkciót töltenek be a figura etymologica-szerűen egymásból származtatott szópárok: „percek pörccögtették”, ellentétes fogalmakat kapcsolnak össze az ambivalencia, a dualizmus stilisztikai szinten való megjelenítéseként. Nyílt és rejtett intertextusok tanúsítják, hogy a költő együtt él a költészet egészével, magába hasonít sorokat, önmagát ágyazza be más összefüggésekbe (nemcsak a magyar költészet szólal meg, de pl. Horatius Leuconoe-ódája is). Versformáival szintén a világlíra gazdagságát teremti újjá: a 9//8-as periódusokat a halál bizonyossága ellen védő 5//3-as ambroziánusokkal változtatja, anakreóni mértékben szól a testi törődöttségről és arról az életszeretetről, kiapadhatatlan munkakedvről, amely már életében helyet biztosít neki a Parnasszuson. Székfoglalója ez a kötet, élete eddigi legsúlyosabb, legváltozatosabb, legfilozofikusabb és egyben legszubjektívabb kötete, a magyar líra egyik új betetőzése.

SZEPES ERIKA

LÁSZLÓFFY CSABA

Fáraóhalál Thébában

Volt ellenség bőven, amíg le nem győzte őket. A Nagy Folyó deltavidékén nyájakat hajtottak el. Fogoly asszonyokat is. Kecsepásztortörzsek törtek be, s akik közülük az egyiptomiak nyílzáporát túlélték, azoknak megkegyelmezett, túszként kezelte őket; és hogyha családjuk is áthurcolkodott (nemegyszer közülük került ki a legfényesebb zsákmány; hány meghunyászkodó férj túrta, hogy gyönyörű asszonya vagy lánya a fáraó, esetleg az aszály sújtotta vidékre látogató főhivatalnokok térdén lovagoljon!); lehettek sötétbőrű afrikaiak, vagy akiket messzi ismeretlen tengerekről űzött s vetett egyiptomi fogságba az inség – hagyta, hogy véres áldozattal adózzanak saját házi isteneiknek; s a balgák néha azt remélték, hogy mielőbb sikerülni fog szökésük, szabadságuk Egyiptomból.

Szeme el-elhomályosodott, görcsök kezdték ki beleit. Valamelyik nap álmában egy kígyó mart belé; hasogató fájdalmat érzett, ámde hiába adta hangos parancsba, hogy húzzák ki a bestia állat fogát. Legfőbb szolgálai akkor sem siettek a segítségére – egyikük, mint valami holdkóros, tette a hülyét (fölismerte benne kincstárnokát, akinek bottal üthetik a nyomát azóta: elnyelték a núbiai homokdűnék a birodalom nub-/arany/tartalékával), a másik, papi köntösébe burkolózva, felvonta a vállát, mint aki nem érti ura kívánságát –, akárcsak most: hiába néz körül, egyiküket sem látja maga mellett (hitvány mindahány), sehol egy kéz, hogy legalább a patakozó verítéket letörölje a Fáraó homlokáról. A lázadás az alsóbb osztályokhoz tartozó csőcselék, valamint a tengeri utakról megtért kalandorok és a kézművesek mellett ezek szerint már a palota személyzetét is elérte(?) – a háremben az este órála sugdolóztak: szeszélyes hangulatairól Hatalmas Urukna, aki amellet, hogy idegen országokat perzselt fel tüzes leheletével, hány alattvalójának vágatta ki a nyelvét, különösen azokon a napokon, amikor a forgószél homokvihart kavart a forróságba ájult oázis felett...

Régóta megunta a háborúkat, jóllehet rendszerint, ha a fáraó nyilainak harcias sugarai elborították az eget, felharsant a dicsőséget magasztaló kórus, és ő győzelmi kegyével a véresen gőzölgő tetemek fölött mindannyiszor elosztatta a homályt. Utána kedvére heverészhetett, utóbb egyre többet a delejes unalom karjaiban.

Rég volt, igaz, midőn még tisztán látta a határvonalat a jó és a rossz

közt. Az igaz és a hamis közt, amelyet minden egyes alkalommal ő húzott meg, még az utókorra hagyandó hieroglifikben is. Pillanatnyi gyöngédséggel megvillanni látta most kedvenc írnokának sovány telivérarcát (azt a kamasz ifjút „más bordában szőtték”: a korbács helyett az írónádat kedvelte már zsenge gyermekkorában), s ő jónak látta, ha idejében felfogadja fiait mellé a papiruszra rótt kecses ábrákat tanítani, úgyszintén lelkük és egész életvitelük pallérozására.

Habár, öröklött tanulság, hogy mindegy: útonálló, vagy éhenkórász írnok – egyformán homokporrá leszzen. Csupán a fáraók családjának jár sziklasír.

Mit tehetett volna – mit tehetne családi kötelékeit tekintetbe véve éppen ő, III. Ramszesz, ha el akarná választani a búzát az ocsútól? Ez vált utóbb élete legnagyobb dilemmájává. Nagy elődjének – akinek nevét örökölte s aki a hettiták hírhedt uralkodójával, a Muwattalival folytatott birtokháborúkból is győztesen került ki, majd rettegett ellenfele leányával házasságot kötve, tartós szövetséget kötött – a maga idejében több hitvese és népes háreme volt, minek köszönhetően több mint száz herceg és hercegnő II. Ramszesz atyjának mondhatta volt magát. (Azóta vált tán divatossá, hogy a királyi palota környékén a szerencsen gyermekek is észrevehető módon elszaporodtak.) Ezt a jelek szerint ma kevésbé dicséretes „örökséget” is magáévá tette, amiképpen uralkodásának három évtizede alatt a hatalmas építkezések folytatását is felvállalta (a legbüszkébb talán a Medinet Habuban magasodó halotti templomára). Most azonban, a 31. esztendőben az eddigieknél nagyobb bizalmatlanság kezdte körülvenni, olykor még palotája meghitt sarkaiban is. Mindenre gondolt volna, egyedül arra nem, hogy kedvelt háremének hölgyei fognak ármánykodni ellene. Amióta viszont a vele született szépségét a Nagy Királyi Feleségek méltóságával párosító Ízisz asszony fiát mint rátermett ifjút maga mellé vette, a királyné vetélytársa, Tiye úgy találván, hogy a saját vérét továbbvivő – a trónutódlásra kiszemelt IV. Ramszesznél idősebb – herceget mellőzés érte. Akadt, persze, ármánykodó személy, s a fáraó magas rangú emberei közül is volt, aki nyíltan hajlandónak mutatkozott felvállalni az úgymond jogos trónörökös pártolását. Ő azonban mint Egyiptom teljhatalmú ura, azzal érvelt, hogy elege van

a zsoldosseregekből – a kincstári tartalékok amúgy is elapadtak –, emiatt esett mind a bajvívásban, mind a hadi észjárásban különb (IV.) Ramszeszre a választása, és jónak látná, ha a birodalom hívei közül mindnyájan fölismernék a széthúzással járó kockázatot, mielőtt a valamelyik szomszéd földön lapuló ellenség, legyen kecskepásztornép akár, megneszelvén a tálcán felkínált lehetőséget, rá nem törismét Egyiptomra...

A régóta mellőzött Tiyenek – nem mérve föl, hogy mekkora esélye lehet egyáltalán az ő hercegfiaának a fáraó hivatalos utódjával szemben – ezek szerint sikerült rávennie a háremhölgyeket, hogy legfőbb Uruk ellen konspiráljanak. (Tud-e valaki történelmi példával szolgálni arra, hogy bosszúéhes amazonok mikor vete-medtek ehhez hasonló vakmerőségre? Árulásra!)

Thébai háreme tele volt mindig zsenge szépségekkel, kacér delnőkkel. Csuklójukon, bokájukon tőle kapott csillogó ékszerekkel. Volt köztük, akit aranyba foglalt szkarabeusz-bogarainál is jobban kedvelt.

Kába vénség! Elég behunynia a szemét, s nehéz szuszogása már-már elvész a dolgok örök rendje ellen lázadó némberek szemét, száját ingerlő hajlatokban... Májfoltos, ráncos, ragyás testét kezdenék ki „hálából” annak, akit annyi évtizeden át bálványoztak?!...

Földi parancsolójukhoz méltón, igaz, nemegyszer haraggal sújtott le rájuk: főként a hűtlen... meg az egymás ellen sziszegő, kígyótermészetű némberekre. A minapi gonosz felforgatók tavaly ilyenkor még hálaimát zengtek legkegyesebb Urukna bőkezűségéért, s negédes vigyorral kívántak neki hosszú életet...

(Az árulás színhelyétől távol, a másoló írnok arcán tűnődés felszíni redői. Ő ne ismerné Urát, kinek puha álla alatt a lebeny reszketni szokott, valahányszor indulat vesz erőt rajta. Az alattvalók hízelgését rendszerint akkor is megjutalmazza, ha nem őszinte; kétszínűségből fakad. Mihelyt azonban nyájas képét levetkőzi, az örökkévalósággal szokott takarózni, és döglégynél is gusztustalanabbá tud válni... Mint egy szakácsremeklesen mászkáló lótetű.)

A tegnap éjjel álmában többször felrikoltott. Rettegett – amint általában minden természetellenes kísérlettel rettegni szokott, ha nem is szokta bevallani. Mint ahogy kedvenc fiát óvni igyekezett a züllött, elvetemült ifjak társaságától, akik tiltott orvosi szerek segítségével kerítik hatalmukba az ártatlan szüzeket, és cinikusan

röhögnek áldozataik áldott állapotán, mondván, hogy nem ők, hanem a macskaképű istenek követelik meg az áldozatot. S a megcsúfolt leány apját, ha netalán paphoz szalad, vagy előke-lő, gazdag múltjára hivatkozik, háza népével kiűzik a pusztába...

Egy ideje úgy fest a nagy birodalom, miként egy félrecsapott fej, amelyikre orozva rontott rá az anarchia, de nem sikerült egészen lementseni. Belülről kezdte ki a rontás... A nyakon megfeketedett seb (mint valami rémképet szeretné elhessenteni maga elől); a lábujjak sárgálló gombatenyészete a kérődző jámbor állatokat is elriasztaná. Az út porába csorgó nyál és vér már meg is kötött.

Egy láthatatlan kéz végzetes csapását lesi: melyik pillanatban fog nekiugrani, hogy szétzúzza a csontjait...?

Lélekszakasztó órák, percek.

Körülkémlelt, segítséget várt. Több tízezer alattvalója közül valaki (ez egyszer nem ravasz előjáróira gondolt) megmenthetné! Legyen az vályogfalú csapszékről kitántorgó, igaz-állat kinézésű teherhordó, vagy akár egy arctalan rabszolga. Nem azok közül való, akik a labirintusokban hétért görnyedve élnek le hitvány életüket.

Csupasz karját combjához szorítva tartotta (egyedüli fegyvere egy aranydíszítésű gyümölcshámozó kés volt) a híg palacsintatészta alkonyatban, melyben az ámbrás korsók felhevült vize még izzadság ízű volt, ihatatlan. Maga elé képzelte gyöngyházvásznas ágát s a kiszáritott vadásztrófeákat a falakon. Foghíjas szájában mióta csak ez a megkeseredett, rozsdás íz. Szuvasodik minden, akár az ő egynéhány, még ki nem húzott agyara.

Gyomra tűzelt. Ha töltene valaki most neki? – a legártatlanabb nektárból bár, nem a vad orgiák italaiból. Az enyhe holdfényben sáfrányszínű sejtelmes, (bűnös?) árnyak rajzolódtak ki; mintha kitelt idomú kéjnők lejteneinek, forgolódnának a szeme előtt. Persze, csak hallucinált.

Az elmúlás lehelete s a kétely egyszeriben kikezdte a lelki biztonságát. Legfeljebb bölcs emberként az istenek kedvéért hinnie kell, vakon, a csodában – mások, a rábízott sokaság előtt.

Hajlott alakja egy görbe szabályra kezd hasonlítani. Mellkasán a hús még nem petyhüdt. Kidudorodó bendő... Tekintetében félelem sunyít; életében először neki kell meghátrálnia. Hová lett a hajdani merészség, amellyel a vesztes csata sorsát is képes volt megfordítani?

A templom belső udvarában vén papok. („Sivatagi dögevő hiénák!”) Hol az alázatos főt hajtók serege, akik csókolni szokták bokáját, a talpa nyo-

mát? Ezúttal az együgyűvé, akarat-nélkülivé korbácsolt rabszolgatömeg is eszébe jutott; az ő isteni missziója volt megmenteni őket az éhenpusztulástól. A földre szegzett tekintetű nyájjal neki keveset kellett törődnie: a kapzsi, ájtatoskodásukból hasznot húzó s uralomra törő papi süveg tekintélye idomította engedelmes jószággá őket.

Óriási, páradús levelek lebegtek a levegőben. Markában felforrósodott a díszkés, valósággal égetett.

A lopakodva közeledő léptek észrevétlenül kerítették be. Megérezte magán a nyirkos helyen tárolt régi papiruszok penészszagát. Tehetetlenül várt; elfáradt, le szeretett volna ülni. Mindegy, díszes trónszékbe vagy egy hűvös kőre, amelyik – meggyőződése szerint – emlékezni is tudott. A szavakat elhordják, messzire fújják a szelek. A kőből emelt példa megmarad. És mi mindent képesek megörökíteni a beszélő a kövek! Emlékezni szokott velük ő is. Még ha némelykor jelentéktelen epizódok, disznóságok jutnak is

Rácz István felvétele

eszébe, például az, hogy hány nőn – szűzön, cédán – töltötte be a vágyát. Vagy töltötte ki rajtuk a dühét.

Ami két futó gyönyör közt történt, arra az írnokai hivatottak emlékezni. Az fenn fog maradni. Még hogyha nem is az volt a legszebb életében, hanem a jóleső érzés, midőn a finom női ujjak illatos olajokkal dörzsölték be a testét.

A dinasztia virágzásának és a győzedelmesen villogó kardnak az égi jelekből kiolvasható isteni értelmű sugallatán – annak köszönhető, hogy a

sivatag oázisán templomot építtetett! – kívül mi az, amit éber álmaiban a legtöbbször látni szokott?... Lehet, hogy a sakálok zölden szikrázó, dög-húst habzsoló és vért lefetyelő szemét.

„Kezemben a Nap és a Feltámadás istenének kormánypalcájával, fejemen Hathorn tehenistennő szarvaival és Ammon-Ra tüzes korongjával s tolaival: egymagam három istent teszteltem meg!”, hörögte a sűrűsödő felhomályba. Amde lába mintha langyos trágyába süppedt volna (saját ürülékébe?), és szájából mintha takony tört volna fel.

Mi ez a rohadt zaj? A szolgagóg sosem hallott hörgő kitörése?! Szélesre tátott, habzó szájbugyrokából kicsap felé a gőz. Nyomorék csontozatú belpoklosra. A háremet őrző eunuchoktól felhergelt, viselős hetérák rávetik magukat, vadmacska-morgással.

„Ez a bakkecske nem tesz már bennünk több kárt!”... – Bosszú s harag tüzét lihegve: – „Nincs több bálvány!”

Pofon vágta, az orrát harapdálták. Fürdőházba való, részeg némberek kéjes gyűlölettel, vicsorgó, dühödt pofával lökték, ráncigálták a kihűlő sivatag felé, hogy szűkülő ebek osztzkodhassanak rajta. Felnyögni sem igen volt ereje. „Csak össze ne taposák a testemet – gondolta –, mert nem fogom túlélni a szégyent...” Ráadásul ágyékkötőjét is letépték az árnyékvilág küszöbén.

Kíváncsi volt rá, ki lesz az, aki beledöfi a dárdáját vagy elmetszi a nyakát.

*Keserűen ríjatok:
Fáraó a holtatok!*

Dűlőút porával, sivatagi homokkal ilyen hirt még nem hordtak szét a szelek a méltósággal kanyargó Nagy Folyó fölött.

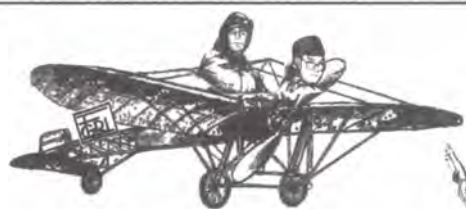
Kinek adjátok tovább Rá királyságát? Melyik nő lágyékának gyermekét bátorítjátok, kezébe adván a fegyvert, hogy uralkodhasson a népek felett, akiket nagy elődei karddal egyesítettek volt?...!

Ott áll az Örök Napban, lúdbőröző gerinccel, sírva, szánakozva, az uralkodásra kiszemelt fia – aki a nevét is továbbviszi, s aki még tágra nyitja szemét és szívét; ha nem is ártatlanul.

*

III. Ramszesz halála után az elnémitottak aligha suttoghattak sokat a főpapok ördögi praktikáiról, arról, hogy viaszfigurákat öntettek a faraó híveinek arcmaisaival. (Az orákulum virágkorát élheti bármikor.)

A papiruszok tanúsága szerint mind a mágia, mind a merénylet sikerrel járt.

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zolt

KELE FODOR ÁKOS

Szindbád

Egy halálom éjszakája

Valamely sohase múltó sejtetem
mondogatta bennem, hogy miután
már mindent megpróbáltam
e világon, rövidesen
meghalok egy nő okán.
Még háromszáz se voltam.

Valami vén kötnivaló, hírbe hozott
a gyertyaöntőnével, pedig
az még ki sem rázta
szoknyájából a rozmarinillatot.
De jött az ura,
kit hamispénz, hamisjáték
miatt keresnek a drabantok,
s követelőzködött
hogy éjjel, lopva, lessel,
gyűljünk össze segédeinkkel.

Tüzelni próbált engem
az oldalszakállas párbajsegéd
– Bátorság Atyamestere! –,
s okítani arról, miként kell
gyilkosan tüzelni. Tudhatta volna,
hogy (bár mindig nyitott a jövő)
én, a neurasthénias, ideggyöngye,
negédes válium-narkózisban vagyok
(csak igazán jó pisztolylövő).

Míg álltunk, s néztünk
– szembe szem –,
halkan őszült halántéka.
Hagytuk és fennem figyeltük,
amint elidőzik köztünk a rettenet;
suntit, szűköl alig érezhetőn,
kivár, megül.
Beleidomul idomainkba, és
majd egy alkalmatlan mozzanatban
sikítófrászként kitör.
Választék módján tárul a
hasadék, kilóg farkashosszú nyelve
hólyagos; áttolul, ledugja az ember torkába,
amitől fuldokolni kell.

Kele Fodor Ákos: 1983-ban született Karcagon, Budapesten él. Az ELTE végzős filozófia-esztétika szakos hallgatója.

Általterjeng mindent illónyirok –
leglágyabb remegő bódulat.
Végére, e közegben fogan
a leghőbb egymásrautaltság: mi,
a bizalom kölcsönös letéteményesei,
életre váltva, a becsületet lőjük egymásra.
Letisztult elfogadottság,
elfogódottság ez.

*

Miután az éljenzaj
lecsillapodott, látom szája szélét
átokmondás tartja összehúzza.
A pisztolygolyó okosabb volt
mint a kezem. Négy ujjnyival
a szíve fölött suhant el a halál
a császárfürdői elhagyott sétányon.

De az ő vándormadara pontosan érkezett:
fészket vert, nekem, a holtember mellébe,
s beleköltözött.

utómottó

„Ahogyan örül a hajós, amikor
hajóját a kikötőbe kormányozza,
úgy örül az írnok az utolsó tollvonásnak.”

Delikát

Álmomban egy tornyos bőségtől
volt előttem, a magos mennyég volt
az abrosz, a kékfestő a látományra
mutatott – bormérő vizsgaszemem
négykrajcáros módjára körbegurult
a megrakott lakomaasztalon.

Párállt az olasz gesztenyefácán,
még repült, a gőz tartotta fenn,
lyuksajtba dugva ficáncolt a
pitykés ringli. Szószban dagonyázott
a füstölt sódarba töltött karbonád,
Repedezett a félfőtt szafaládé,
büdössajtolád volt az utóétek,
parádi vizet kevertek be borral,
csillogtak a swickolt kucséberkincsek.

Nem volt rajtam éhség, de tudtam,
hogy a tálat kifogytaig élvezem majd,
én, ki nem vagyok nagyúri lényaló,
de külön, szabad ingyenc,
ki örömet kalapot váltana azzal,
aki úgy szokta enni a levest, hogy
a tányérből az utolsó csöppet a
kanálba csurgatja.

Az kezdő fogásra vártam, egy hölgy
lendült elő és savanyúmalac-levest
tálalt. A fráncus fiatalasszony!
Kaszíroshölgy volt a kávéházban,
kivágott cipőjéből ittam knikebajnt.
Forró leheletén érződött egy kövér
hentesasszony szaga, s olyan
szenvedélyes szeme volt, mint
a csirkeölő konyhakés.

Hajdanta nem volt híg az életünk,
de vérhevitő, vérmes szenvedélyek
abáltak minket, olyan élet alakjában,
amit a szerelemszövő véletlen fölkinált.
Még egyszer melléülök a dívánra, ahol
délutáni emésztéseink szoktuk végezni,
zafttól mancsos kezemujját nyalogatva
derekánál magamhoz vonom.

Kacsóit nyakamba fonja, enni kezdem,
ajakába harapok, keblét bekebelezem,
még egy szívcsaló éjt, vágyat adok neki
ajándokba én, a jóllakott Jótevő;
nyelveink egy franciácsókban,
– mint az ízék – összeérnek.

Borzalmas éjszaka áll megettem.
Fogcsikorgva hánykolódtam.

CSABAI LÁSZLÓ

Egy híján húsz

– Ha igazán ismerné Nyárligetet, tudná: a Selyem, az Ér, a Szarvas utcai házak nem csak elsíkfalt járadékleveleket, oroszlanlábú díványokat, dédmamától örökölt gobelineket, a legkisebb gyermek nemzőapijára vonatkozó titkokat rejtene, hanem elragadóan szép, művelt és ráadásul módos kisasszonyokat is, akik Gárdonyi vagy Herczeg Ferenc alibivel, jó időben a terasz, hidegben a télikert sarkába húzódnak, fejfájásra panaszkodva sóhajtoznak, s közben arra várnak, bár csak megkérné már valaki a kezüket. Ezek a kisasszonyok többnyire fahéjszínű, aszimmetrikus zsorzssett van, szőkék... – apropos!, észrevette, Nyárligeten mennyi a szőke nő?, a tót lányok szőkék, mint a szlávok általában, a Napkorról, Rakamazról, Gáváról betelepült sváb lányok szőkeségén sincs mit csodálkozni, elvégre germánok, de a többség, vagyis a zsidó lányok is azok, fogalmam sincs, miért, talán rájuk ragad a többiekéről – ... kék szemükben vörös hajszálerecskék izzanak a fájdalomtól és vágyakozástól, melyek épp olyan vörösek, mint szoknyájuk slingelése fölött a damaszt szalag, de ahogy elterpeszkedik az este az egész kerek világon – vagyis Sóstótól Borbányáig –, abbamarad az izzás, mert szétfoszlik a remény, ami táplálhatná, így a sötétség akadálytalanul...

– Azt elhiszem...! – szakítja félbe a harmadik Dréher Antal-féle *bock* elfogyasztása után szokatlan lírikusi vénájában megnyilatkozó Szindbádot, a már tizedik bocknál tartó Sulcz R. Ernő, az elcsapott városházi írnok, vagyis Sulcz. – Bizonyosan várnak *valakit*, csak hogy én egy *senki* vagyok a szemükben, s lesznek mindörökké, pláne ha rám húzzák holnapután a vizes lepedőt.

– Tehát kitűzték a tárgyalást. Gyorsan – mondja a nyárligeti detektív, s rögtön sajnálat is keveredik elégedettségébe. Mások előtt titkolja, de van benne szánalom a bűnelkövetők iránt, ha nem a *megátalkodott fajtából* valók. – Közepes árfekvésű ügyvédet válasszon, attól olcsóbb biztos bukás, drágább pénzkidobás! – tanácsolná, ám Sulczer korsójával az asztalra üt.

– Csakhogy ártatlan vagyok!!! Ártatlan!!! – reklamálja, mire feléjük fordul az Öbester vendéglő közönsége.

Ha valamit, a gyanúsított heveskedését nagyon nem szívleli Szindbád. Ráadásul a nyomozást – mindössze egy napig tartott – Csonka hadnagy vezette, akivel amúgy is feszült a viszonya, nem tartja hát kíváncsnak az ügybe beleártani magát. A másik közben elcsendesedik, és ismét szánalmat ébresztően panaszkodik.

– Ostobaságot csináltam, elismerem, de csak pillanatnyi elbotlás volt. Amivel

vádolnak, abban ártatlan vagyok... (Szindbád a rendőrség kötelékében eltöltött három év alatt megfigyelte: tévedés, hogy mindenki az ártatlanságát hangoztatja. A komoly bűnözők inkább hallgatnak, és a vállukat vonogtják.)

– Akkor nem kell félnie a tárgyalástól... – mondja a detektív, de nem néz a másik szemébe, tudja, nem ilyen egyszerű a dolog.

– Dehogynem! Még zugüggyvédet fogadni sincs pénzem, magam kell védenem magam, s hiába sorolom majd a bizonyítékokat, egy *törvénytörő hiéna*...

– Várjunk! – csap le Szindbád. – Szóval bizonyítékok is vannak?

Sulczer megtörli száját, kivár egy bőföggést, nehogy a nagy kijelentést efféle profanítások zavarják meg, és féken tartott, de őszinte – legalábbis annak tűnő – érzelemmel szaval.

– Több bizonyíték is ártatlanságomért *kiált*. Egyrészt, én nem vagyok egy *bűnöző karakter*. Életpályám a fedezet! Egy hivatali visszaélést, két függelékértést és pár alkoholfogyasztásból eredő rendzavarást leszámítva olyan makulátlan a curriculum vitae-m, mint a hó!

A detektív a korsóba rejtve simítja ki ajka körül a gyűrődéseket, amiből a másik rájön: ez a tény nem hatott rá a meggyőződés erejével. Összeszedi magát a döntő érvhez.

– És ráadásul a primér intencióm is fals irányba fordult...

– Magyarul! És előről! Úgy hallottam, Lefkovitsot károsította meg.

Sulczer bűnbánó, befőttszenésen ért éhes gyermek benyomását keltve sóhaj.

– Megtettem. Olyan circumstanciák öveztek..., szóval a szakadék szélén voltam – még vagyok is, különben –, hogy nem láttam kétségbeesésemben más kiutat.

– Háromezer pengőt lovasított meg a kasszából.

– Így van. Vagyis nem a kasszából, hanem a pultban lévő Bata cipős dobozból, és nem pénzt, hanem háromezer pengő értékben telepítésre szóló szubvenció utalványt. Ugyanis facsemetével is kereskedünk.

Olvaszt Szindbád, néhány pesti miniszter kispekulálta: a keleti vármegye nyomorát almatelepítéssel lehet megszüntetni. „A puliszkán és galuskán élő szabolcsi népet meggyőzni, hogy a pár kínkeservesen összekapart holdacsakáján almafákat ültessen, mikor az csak akkor nyugodt, ha őszre beraktározott tengeriből és gabonából annyit a padláson, hogy kihúzzák az *újig*? Almát? Hisz évszázadok óta csak egy almafa van minden portán, a kert végében, hogy legyen valami a gyerekeknek a karácsonyi csomagban. Az alma nem eleség. Ráadásul 5–6 év múlva hoz először tisztességes termést, addig mit eszünk? Nem lesz az egészből semmi! Halva született ötlet!” – ez az általános vélemény.

– Nocsak! Maga gazdálkodik?

– Az utalványt tíz percent levonással bármikor el lehet passzolni a feketepiacon, mert bár minisztériumi lista alapján osztják a városházán, a sorszámot

nem kell jegyezni, de nem is lett volna erre szükség, mivel..., mivel Posta úr ügyis elfogadta volna...

– Szóval kártya van a dologban.

– Az. Posta, Kopertás és Briefman urak (ismeri őket Szindbád a nyilvántartásból) majd minden délután a Koronában tartózkodnak. Lehet, akkor fordította el tőlem orcáját a védangyalom, mikor először leálltam velük ultimózni. Iszonyú adósságot nyomtak rám. Minden nyeregyemnek a fele elmegy törlesztésre. De azt csak nem hagyhatom, hogy elszeleljenek az apai örökségemmel?! (láthatóan elvárja a detektívtől a megértő bólintást). És voltak remek napjaim is, tavaly novemberben egyszer addig vittem, hogy már a Posta hitelezett Briefmannak. Vagy mi nap is, a tét 140 pengőnél áll, Kopertás csak kibickedik, Posta ultija megbotlik, mert Briefman bement a betlit, törlik a fejüket. Ez az igazi lehetőség a kopasztásra, amikor az ellenfélnek jó lapja van, nem akarózik kiszállnia, mondom jó, mert neki jó, de nekem fantasztikus, érzem, érzem, ahogy a durchmars alakul, hízik a kezemben... Tudja maga, mit meg nem lehet fordítani, ha egy rekontra...

– Tovább! – szakítja meg a detektív Sulczert izgatott áradozását. – Mennyi úszott el a háromezerből?

Sulczer mintha körhintából érkezne vissza a szilárd földre.

– Introspekcio. Hallott már róla méltóságos uram? Persze, hogy hallott. Az embernek, fontos élethelyzetekben, el kell képzelnie önmagát mint kifürkészendő és irányítandó lényt (már ismét lázasan), *tárgyasítani* kell magát, aztán szembesíteni azokkal a morális és sorsépítő elvárásokkal...

– Maga képes volt erre?

– Igen mélt'ram. Én is meglepődök rajta, de képes.

– Tehát nem verte el.

– Nem. Igaz (szélméntén megemlítve), a parti aznap elmaradt, mert Postának Pestre kellett utaznia (kihangsúlyozva), de biztosíthatom hadnagy úr, olyan lelki elhatározással, *morális kondíciókkal* érkeztem, hogy meg tudtam volna állni az invitálást! Mit megállni?! Szemükbe vágtam volna parazita, társadalomra káros...

– Tovább!

– Fogtam magam, és másodszor is elmentem Lefkovitshoz.

– Másodszor?

– Igen. Aznap reggel fél nyolckor már benyitottam hozzá az üzletbe. Kerek-perrec közöltem, hogy elvittem az utalványt, elmagyaráztam, miért volt rá szükségem, s biztosítottam: amennyiben nyerek, kamatostul visszafizetem. Végül kértem, várjon a följelentéssel.

– Képzelem, Lefkovits milyen megértő volt!

– Üvöltött, hogy karóba kéne húzni, meg a többi...

– Ki volt még jelen?

– A tulajdonos, a felesége, mint mondtam, a segéd..., ja, és a Mauthner vetőmagforgalmazó ügynöke.

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

– És a második látogatás?

– Fél egy körül. Akkor csak az asszony meg a samesz van a boltban, felmentem hát Lefkovitshoz az emeletre, szokás szerint ebédelt...

– Az üzleten keresztül ment föl?

– Ott nincs feljárat. A hátsó, a Trefort udvarra vezető dufarton át. Elnézést kérem és letettem az utalványt. Morgott, átkozódott, de elvette, azt hittem, vége az ügynek. Erre másnap reggel Csonka mélt' úr berendel az irodájában, és elém dob egy papirost. Lefkovits írta. Feljelentett a gazember, vagy legalábbis nem kérte a stornírozást, mintha..., mintha nem adtam volna neki vissza mindent *becsülettel*. Kihallgattak, és hiába mondtam az igazat, tegnap kapom az értesítést a tárgyalásról.

– Valljuk be: Csonka nem véletlenül tett vádemelési javaslatot. Elvégre Lefkovihs három jelenlévővel tudja bizonyítani, hogy maga elismerte a lopást, a visszaadásnál viszont nem volt tanú.

– És én?!!!

– Ja, igaz. Sajnos azonban a vádlott önmagát tisztázó vallomása nem szokott perdöntő lenni...

– Nem csak erről van szó! Már az elején említettem a falsra fordult intencióimat. Hihetetlen, hogy kártyaadósság miatt vettem ki az utalványt?

– Épp ellenkezőleg! Nagyon is kézenfekvő!

– Viszont a parti aznap elmaradt, *logikus*, hogy nem tudtam elkártyázni..., szóval, a *kölcsönvett* utalványt, *logikus* hát, hogy visszajuttattam jogos tulajdonosának...

Szindbád nem hallott még ennél életszerűtlenebb „logikát”. Megint a korsóba dől.

Mikor a nyugatimádó szultán bevezet-
te birodalmában a *tanzimatokat*, olyan
felfordulást idézett elő, hogy a legsöté-
tebb elnyomásnak kellett visszabillenteni
régí medrükbe a dolgokat. De még a min-
denféle szabadságot ígérgető, majd visz-
szavonó rendelkezésektől is nagyobb kárt
okozott a raki engedélyezése. A Folyóköz
népe 1200 év alatt nagy nehezen elfogad-
ta a Próféta tiltó parancsát, de a raki, ez
a már ránézésre is ördögsecsből szármá-
zó váladékra emlékeztető lötty, hatalom-
ra tört. Szindbád apjának újra át kellett
vennie az alkoholmérgezésről, akut bél-
és gyomorhurutról tanultakat, és a *szuk*
járdáin este egymáson fekvő horkolók-
ra mutatván szomorúan jegyezte meg: –
„Ilyet még a nyárligeti baromvásáron sem
láttam, pedig ott hordókból butykosba
mérik a beregi szilvát.” Valóban: a bagda-
di édességboltok, szezámos lepényt sütő
pékségek, piláfkifőzdek, rézműves műhe-
lyek helyét szennyes, izzadt lebuajok vet-
ték át, a hátára helyezett fényes tartály-
ból cukornádszirupos limonádét folyató
árus rakira cserélte portékáját, a bazár
korábban tamarindot és kurkumát lehe-
lő déli, citrusolaj-felhőben fürdő keleti, és
frissen sült, fokhagymás-borsos kebabtól

illatozó északi és nyugati traktusát immár mindenütt az ördög italának nyers szaga töltötte be. Irritálta Szindbádot ez a szag, mikor először megütötte orrát, hánynia kellett. És mégsem kerülte a bazárt. Elborzasztotta a bűz, de ingerelte is. Ha tett egy kört a kupolák alatt, utána napestig többjót szagolta, és minden rakinyomot kiszagolván belőle, megint el kellett mennie feltölteni. Furcsa mámort érzett orrában, bőrén, mikor egy kancsó felé közeledett, s már maga az ébredés kori gondolat is, hogy nemsokára elmegy *oda*, fájdalmas-kéjes szúrásokat gerjesztett mellkasában. Aztán, mikor egyszer apjának Moszulba kellett sietnie, többet meg kefiját kapott magára, és egy árusnál két lirasiért rakit kért. Elzavarta. A következő is. A harmadik nem. Otthon, mintha ostyát venne szájába, olyan áhítattal kortyolt bele. Undorodva kiköpte. Egy kancsóba töltötte az üvegecske tartalmát és gránátalma-sörbetet öntött rá. Még így is tömény volt, de ahogy a kiszűrcsölt részt rendre vízzel pótolta, sikerült megszeliődnie, a fogporra emlékeztető durva ánizsíz immár kellemes kiegészítés lett a gránátalma édes-savanykássága mellett. Az *Ezeregyéjszakát* olvasva el is felejtkezett róla, hogy tilosban jár, kortyolgatott. Aztán mikor vizelni indult volna, nem sikerült felállnia. Nagy levegőt vett, próbálgatta, zsidbad-e a lába. Mással volt a baj. A sarkokkal. A szobájának négy sarka volt *úgy általában*, mos viszont öt, négy fallal öt sarok. Igazán különös. Elindult az egyiket megvizsgálni, s egyetlen lépés után már csúszott. Akkor felrobbant benne valami: minden porcikáját mérges vegyszer töltötte ki, és beleket szétszaggatva készült belőle megszűlni annak a felrobbant valaminek a roncsa. Nem volt semmiféle kellemes szédülés, vagy bódulat, csak halálkívánást kihívó szenvedés, majd a világvége. Arra ébredt, hogy valami keserű csorog a szájából. És újra kóma. Apja egy hétig kezelte. Lázásra fűtötte testét a lebomló szesz. Bagdadban megfogadta Szindbád: soha többé nem lesz részeg. Csakhogy tegnap egy debreceni panzióban olyan meg rázkódtatás érte, hogy innia kellett. És most embrióalakban szenved. A tarkója főleg. Patkány költözött bele, és éles kst emleget. Szindbád próbál emlékezni, miről van szó, és ezzel nem is tűnik fel neki, hogy most először eltűri: egy idegen dirigál nála. Összefolynak előtte Sulczer szavai, és nem restellne elaludni, de minden erre csábító gondolatra egy tarkósajdulás a válasz. A másik hirtelen elhallgat. Aztán Szindbád mögé ugrik, megragadja fejét, és egy gyors rántással elcsavarja, majd még egyszer, a másik irányba. Csak úgy reccsen-nyekken. A detektívnek nincs ideje védekezni. „Nyilván kivégzett” – állapítja meg lakonikusan, s örül, mert legalább fájdalom csökkent. Aztán rájön: nem a megsemmisüléstől van. Sulczer kávéfőző, ez is használ. Hálásnak *kell* lennie. Eszébe jut a tegnapi beszélgetés.

– Kísérjen el a főkapitányságra, vagyis jobb lesz, ha a Pázmány-szobornál megvár, útközben majd kigondolok valamit.

Sulczer készségesen segíti a felügyelőre bársonygalléros felöltőjét, felkapja tweedkabátját, és indulnak.

Lefkovits üdvözlő keze megáll, a háttérből kilépő Sulczert megpillantván.

– Azt hittem, a tárgyalásig nem kell már találkoznom ezzel az alakkal...

– Hogy mit hitt, az engem kevésbé érdekelt – állítja le Szindbád. – Az ügyet átvettem Csonka hadnagytól.

A házigazda bosszúsan, formális udvariassággal lesegít a detektívről a tweedet – Sulczer a rajta lévő egy székre dobja – és kávéfőzést parancsolva, a konyhába küldi feleségét. Lefkovits a nappaliba vezeti őket, s ahogy bezárja az ajtót, a detektív rögtön a gyanúsított felé fordul.

– A szemébe!

Sulczer lehajtja fejét, csak egyszer-egyszer pillant föl, halkán beszél, nem félelem, inkább izgalom van hangjában.

– Az utalványt visszaadtam. Kedden fél egykor. Maga átvette.

– Rágalom! Itt se volt. Már mondtam Csonkának is. (Szindbád felé fordulva) Nem értem, mért engedi, hogy tisztességes kereskedőket rágalmazzanak, magának nem ezt a bűnözést kellene védenie, ezt a..., ezt a..., aki megérdemelné, hogy a beleit...

Szindbád megragadja Lefkovits vállát, Sulczert pedig beküldi a hálószobába, az ajtót maga zárja be utána. Engedi dühöngeni a házigazdát, mikor viszont az lélegzetvételnyi szünetet tart, leinti és tárgyilagos hangnemből összegez:

– Vannak kétes részletek. Az utalványt nem találta meg Csonka hadnagy Sulczer otthonában. Igaz, elrejthette másutt is. Mielőtt feljöttünk volna ide, a boltban megvizsgáltam azt a bizonyos Bata cipősdobozt. Nem volt benne utalvány. Igaz, ön is elrejthette máshová, sőt, nyilvánvaló, hogy máshová teszi, hacsak nem váltanak be újat. (Lefkovits indulatosan replikázna, de a detektív most durván utasítja hallgatásra.) De vannak tények is. Például Sulczer magának és a feleségének, a samesz és a szállító jelenlétében bevallotta a lopást.

A kereskedő azt az indulatot, amit Sulczer vádja és a detektív gyanúsítása ellen akart szegezni, most Szindbád szavainak heves helyeslésévé transzformálja.

– Háááááát, épp ezt mondom, drága felügyelő úr. Mert csak ennyi az igazság, a többi mind mellébeszéd.

– Téved. Van még egy tény. Az, hogy maga hazudott.

Lefkovitsot mintha arcon ütötték volna. Látszik, így még senki nem beszélt vele, hajszaál híján nekitámad a detektívnek, aki ezt találja a legmegfelelőbb pillanatnak a folytatásra.

– Ismeri Zajáczt trafikos írását? Ne meresztgessen a szemét, válaszoljon!

– Honnan ismerném...

– Akkor a tárgyaláson szükséges lesz a szembesítés, nézze csak meg ezt!

Lefkovits írásbeli tanúvallomást olvas, a trafikos állítja, látta három nappal ko-

rábban Sulczert a Trefort udvaron át felmenni Lefkovitshoz.

– Nem látott az a felforgató disznó semmit, épp tegnap hallottam, hogy a cimboráival valami petíciót készülnék benyújtani a városházára... – csapja félre.

– A kormányfő és Peyer pártvezér úgynevezett paktuma óta, az már nem képezi bűncselekmény tárgyát, ne keverjük hát az ügybe.

Lefkovits az ablakhoz megy, a függönyt markolja, s már-már szakadástól lehetne tartani, mikor enged a szorításból. Mérges lemondással legyint.

– Rendben van. Volt nálam Sulczer. Könnyörgött, várjak még néhány napot, amíg visszanyer valami tartozást. Kizavartam, erre még neki állt feljebb, elhordott fősvénynek, feketézőnek, majd kigúnyolt, hogy évek alatt sokkal többet elszedett a kasszából stikában. Úgy éreztem, el kell, el kell... *tipornom* ezt az alakot. Még most is úgy érzem... Jogosan! (Szindbádra néz, kétségei vannak, *melyik oldalon is áll* az valójában.) De hibáztam, mikor azt gondoltam, letagadhatom a látogatását, hogy simábban bejuttassam oda, *ahová való*... Csakhogy! Tán arra is van tanú, hogy az utalványt ideadta?!

– Nincs. Így a dolog másik része megint kétes. Akár hihetnénk is, hogy Sulczer nem az utalványt visszaadni jött, ámde!, nem feltétel nélkül elfogadható az ön és a felesége Csonkának tett vallomása sem. Persze egybehangzó minden tekintetben, csakhogy nem kívülálló, mondhatnám érintettek, mondhatnám, Sulczer felmentésében *elvé* ellenérdekeltek, hisz ha elítélik őt, az elzárás mellett kárpótlást is ki fognak szabni rá, hogy az jogos vagy jogtalan kárpótlás lesz, nos, ez a nagy kérdés. Mindenesetre szép kis ügyvéd-cirkusz várható, csemege a tudósítóknak...

– Fenyegét?

– Még szép, hogy fenyegetem. Rendőr vagyok, nem kedvesnővér.

Szindbád kezébe vesz egy szivartartót, megszagolgtatja mindegyik példányt, majd mielőtt a másiknak esélyt adna a kínálásra, nagy csattanással bezárja a tetejét. Higgadtan folytatja.

– Nem tudom biztosan, ki hazudik. (váratlanul hangosan) De Sulczer nem hazudott a lopást illetően, hisz bűnbánóan bevallotta maguknak, ezt önök is elismerik, akkor – ha nem is biztos –, de hihető, hogy a későbbiekkel illetően is igazat beszél, és ha ez bebizonyosodik, akkor maguk megüthetik a bokájukat... Persze, néhány dolognak utánanézhethünk. Nem vizsgáltuk még meg, nem haragosa-e magának valamiért Zajác, nem kérdeztük még ki Sulczer szomszédjait, még nem vizsgáltam át Sulczer ruházatát, néha ez a túlon túl is kézenfekvőnek tűnő megoldás vezet célhoz... Ezeket pótoljuk. Ha tényleg nem kapta vissza az utalványt, akkor várhat és reménykedhet, sőt, *várjon és reménykedjen*, de ha megpróbál átverni mindenkit, jobb, ha még a tárgyalás előtt meghátrál.

Szindbád most nem szivarokat vizsgál, hanem egy rakás Koronába szóló báli meghívót – Nyárligeten külön meghívógyűjtő klub van –, hagyja, hadd átkozza

sorsát és a világot Lefkovits, s mikor ki fulladni látszik, beszól Sulczernek.

Egyszerre érkeznek az előszobába, az asszony a konyhából, ők hárman a napaliból. Az asszony kezében tálca, rajta gőzölgő kávéskancsó. A detektív szájában összefut a nyál. Bagdadban nincs napkezdés a reggeli ima utáni kávé nélkül. Apja két kanállal dobott a csészéjében, ő egy felet kapott a forró tejbe. Azóta rajong érte. Igaz, ma már főzött neki egyet Sulczer, de annak ízeit alig érezte, az csak a másnaposság ellen volt, az nem számít. Most viszont nem veszélyeztetheti a *leplezés lendületét*. Lefkovits nyújtja neki a kabátot, a tweedet. „Nem ezt!” – mondja Szindbád színtelen hangon és a nyárligeti futballisták Hungária elleni esélyeiről kezd értekezni. Lefkovits csodálkozva ráncolja szemöldökét, de megrántja vállát, s hozza a másikat. Nem úgy a felesége. Elsápad, nekidől a falnak, nagyot csörren a csészékben a kanál. Mintha dió szorult volna torkába, nehezen nyögi a szavakat:

– De hiszen..., én láttam, lát...tam, hogy az imént..., mikor megérkeztek..., az a kabát, az...

– ... Kocsis II Géza nélkül jobb pályára sem lépni..., és alapvető gond, hogy a vi-

lágháború alatt a csapatok hozzászoktak a nyolcfős játékhöz, s most, hogy megint ki tudják állítani a tizenegyet... – folytatja Szindbád, mintha köztudomású lenne: rendőrfelügyelők kedvenc passziója a gyanúsítottakkal való ruhacsereberélés, vagy akár közös gardróbot is tartanak velük.

– A kabátokról jut eszembe... Kérem, tárja szét! – utasítja Sulczert, és sorra belenyúl annak belső, majd külső zsebeibe. Felkínálja Lefkovitsnak is, aki legyint, hogy megbízik Szindbádban, aki közben már az asszonynak magyaráz.

– Tudja, pénzt, értékpapírt, *utalványt*, nem is olyan könnyű elrejtteni. Ha sza-

bad ég alatt dugjuk el, károsodhat, ha lakásban, megtalálhatja a rendőrség, ha ismerősöknél, azzal eláruljuk titkunkat, ki leszünk nekik szolgáltatva, sok bűnöző mindig magánál tartja ezeket, vagy legalábbis idővel magához veszi, nem árt szűrőpróbaszerűen átkutatni őket. Így, ni, hát ez most nem járt eredménnyel. Ami pedig a holnapi tárgyalást illeti. Ha mégis akarna nekem valamit mondani Lefkovits úr, megadom a közvetlen telefonszámomat, kérhetek egy tollat, köszönöm, notesz van nálam, itt szoktam tartani a belső zsebemben, nem ebben, a másikon, hát ez a papiros meg mi a...

Az asszony kiejti kezéből a tálcat, a mives porcelán darabokra török. (Viszont olyan intenzív, csábító kávéillat tölti ki az előszobát, hogy szinte kortyolni lehet.)

Feladtam egy házassági anonszot a *Nyárligeti Napló*-ban. Már ilyet is lehet! Furcsa érzés, mintha valami árucikk lennék a vetőmagboltból, de az én szerencsétlen, magányos, pénztelen sorsomban... Vicszárkózik rizlingből?

– Szóda, kótaji vízből – feleli Sulczer kérdésére Szindbád, és önkéntelenül gyomrához nyúl. Ennyi bizalmaskodást elégnek is tart.

– Miért akart beszélni velem?

– Megmentett. Mivel tartozom?

– Nekem semmivel. Ha viszont ki akarja fejezni háláját az *egész* rendőrségnek, van egy alapítvány a rendőrárvák számára, oda befizethet.

Sulczer bólint, bocklagert rendel, és zavarát leplezendő felnevet.

– Hanem, felügyelő úr, én tizenkilenc, maga egy híján húsz: mindketten a blöffből élünk. Én a kártyában, maga azzal a kabátcsereivel...

– Az csapda volt. Blöff az volt, mikor az általam írt firkálmányt a trafikos vallo-másaként mutattam be Lefkovitsnak – válaszol szárazon.

Sulczer nagyot sóhajt. Van még valami: kocogtatja körmével az asztalt, ajkát harapdálja.

– Adósságaim annyira *felkulminálódtak*, hogy a befizetés nem fog menni... (Szindbád megvető tekintetétől gyorsabban folytatja), hisz tudja, Postáék a kezükben tartanak, viszont tegnap este, rögtön a tárgyalás után leültem velük és 80 pengő profittal zártam, igen, ez, ez, amire mindig vártam, egy jó sorozat, ilyenkor kell elkapnom a gazembereket, sajnos, tartalékaim már kimerültek, még anyám jegygyűrűjét is zálogházba tettem, egy kis hitel kéne... Például ha maga bízna bennem, úgy két-száz pengő erejéig, jól kijöhetnénk a dologból, persze, az árvák is, én nem vagyok egy angyal, csak a kártyához értek (kihúzza magát), *ahhoz viszont nagyon*, a pénzről szabályos átadási szerződést kötnénk, én a tiszta dolgok híve vagyok, persze, csak ha akarja...

– „Néha talán hiba beleavatkozni a dolgok menetébe” – gondolja Szindbád, és legszívesebben szétesapná a másik fején szikvízzel teli korsóját.

DEMETER SZILÁRD

Bankett

(Részlet a *Lüdercnyomás* című regényből)

Fejezet, amelyben elbúcsúznak hőseink.

Két hepe és két hupa soha nem jöhet egymás után, próbálta átüvöltetni az autó zaját Roppant Hauer, a Patinás Középfokú Angyalú zárt karakterű kisteherautójának zárt rakterében zötykölődtek, a kisteherautó nem rendelkezett lengéscsillapítóval, amikor gyártották, akkoriban még ilyen úri fityfenére nem tartottak igényt az úrvezetők, ramaty állapotban volt a zöld színű csodajárgány, még ramatyabb állapotban a közutak. Bort vásárolni vitte őket a törítudor, a borvidékek pedig nem a kitűnő állapotban lévő útjaikról voltak híresek, a borvidékek a kitűnő boraikról voltak híresek, a Nagyhatalmú Direktor úr gondolta, hogy kitűnő bor dukál a vérzivatar utáni első végzős évfolyam bankettjére, ezért küldte el a törítudort négy hajdúsógorral bort vásárolni messzi idegenbe.

Roppant Hauer Kistarisznya reggel feltett kérdésére válaszolt jó nagy késéssel, Kistarisznya reggel nagyot sóhajtván azt a kérdést tette fel, hogy mi jöhet még ezután?

Kistarisznyának minden oka megvolt a sóhajtozásra, a tanévzárás utolsó heteiben mintha mindenki megbolondult volna, nem elég, hogy az évfolyam nagydolgozatokra az egész évi anyagot követelték a tudorok, és most derült ki, hogy kár volt annak idején baszni belé a hegy alatt való abrakolásba, megmondták a tudorok, hogy a hegy alatt abrakolni nem jó, ráadásul nagyszabású ünnepség keretében akarták fényesre suvickolni a patinát az ódon falakon.

Több száz évét töltötte a Patinás Középfokú Angyalú, ezt akarták megünnepelni.

Tudományos ülősszakot terveztek, ahol tudományos dolgozatokat kellett bemutatniuk. Tyúkanyó most vett elégtételt a pad alatt történt olvasásért, kötelezte a pad alatt olvasókat, hogy tudományos dolgozatokkal vegyenek részt a tudományos ülősszakon.

Díszelőadást terveztek, az elemistáktól a végzősökhöz mindenkinek szerepelnie kellett valamivel, most jött meg a böjtje a Mormon Hormon Férfidálárda eszement paródiáinak. Ha annyira szeretnek szerepelni, hát most itt a lehetőség, döntötte el a Nagytanács, az egyik nyugdíjazás

előtt álló tudor egy háromórás színművet kurtított húszpercesre, pont annyira értelmetlenné vált így a darab, mint a Mormon Hormon Férfidálárda eszement darabjai.

Ha nem a hegy alatt abrakoltak, és nem a tudományos szakdolgozatot bütykölték, akkor összeolvasó próbát tartottak, kínjukban már rockopera formában is előadták egymásnak az értelmetlenné tűnő szöveggöngyöket, Kistarisznyának fogalma sem volt róla, hogy állítja ezt színpadra, Kistarisznyát kinevezték rendezőnek.

Díszkiadású évkönyvet terveztek, a *Csinálmány* szerkesztőségét testületileg odarakták évkönyvet szerkeszteni, ha nem a hegy alatt abrakoltak, és nem a tudományos szakdolgozatot bütykölték, valamint nem az összeolvasó próbákön verték tehetetlenül az asztalt, akkor mélyinterjúkat készítettek a még élő nagytekintélyű tudorokkal, szerintük fölös patetizmussal megírt visszaemlékezéseket pötyögtek írógépbbe rég megholt tudorokról, a díszkiadású évkönyv szerkesztőségének nem engedtek egyéb bebeszólást a díszkiadású évkönyv szerkesztésébe.

Üldözési mániában kellett szenvedni ahhoz, hogy mindebben csak a rosszindulatot, a revansvevési lázat lássa az ember, de hát Kistarisznya épp üldözési mániában szenvedett, magamagát üldözte.

Kistarisznya sikeres hajdúsógorra nőtte ki magát, és pocsek hangulatban volt.

Az elbénázott nulladik első nagy szerelme után szinte mániákusan kereste az első első nagy szerelmét, és most, amikor tényleg dolgoznia kellett volna, inkább a legkülönb lüderckéről álmodott, magában színezte karcsú alakját, barna haját, mélytűzű szemét, a legkülönb lüdercke fantomképe egy cseppet sem hasonlított Gyöngyömvéremre.

Kistarisznya teljesen használhatatlan volt, mint tudományos szakmunkás, mint rendező és mint szerkesztő, ezért küldték el bort vásárolni, hátha kiköppen monomániájából.

A zárt karakterű kisteherautón ez nem múlt, még a lelket is kirázta belőlük.

– Még a lelket is kirázta belőlem – köpte ki az út beszivárgó porát Roppant Hauer a borpincék előtt.

– Mondtál valamit az autóban – porolta nadrágját Kistarisznya.

– Ahan, hogy két hepe és két hupa nem jöhet egymás után – bölintott Roppant Hauer.

– Ez mit jelent? – gyanakodott Kistarisznya, Roppant Hauer mostanában talányokban beszélt, és nem volt biztos benne, hogy mindig jól fejti-e meg.

– Semmi mást, haver – csapott a vállára Roppant Hauer –, csak azt, hogy ezután már csak jobb jöhet.

Kistarisznya magában igazat adott Roppant Hauernek hazafelé rázkódva, feljavult kedélyállapotban övták a butéliákat, egy darabig még énekeltek is. Igaz, végigkóstoltak néhány borpincét, a törítudor zacskókat osztogatott indulás előtt, hányini nem állunk meg, úgy igyatok, zárta rájuk a rakteret.

A zárt rakterben sok minden helyrerázódott Kistarisznyában, főleg az tűnt számára majdhogynem posztulátumszerűen bizonyosnak, hogy két hepe és két hupa nem jöhet egymás után. Nagy igazság, ismerte fel, és magában megbékélve diszkréten telehányta a zacskót.

Kistarisznya Arany János balladáiról tartott előadást Szilágyi Domokos hangján, belekeverte Derridát is, mert a kedvenc kávéházukban mostanság Derrida volt a sztár, hát beidézt egy passzust a *Grammatológiából*.

A Derrida-idézetet senki sem értette, ő sem, viszont emiatt mindenki azt hitte, hogy roppant okos gondolat lehetett, Kistarisznya megkönnyebbülten fogadta a gratulációkat, mert senki nem kérte, hogy magyarázza meg, miről is beszél Derrida.

Kistarisznya rendezői elve egyszerű volt: senkit nem engedett ki a színpadról. Zsákszerű ruhákba öltöztette a szereplőket, méteres kockákkal rendeztette be a teret, a szereplők a színváltásokat a kockák átrendezésével jelezték, ugyanaz a szereplő hol jó volt, hol rossz, és ezt azon kívül, hogy melyik oldalra állt, máshonnan nem lehetett megtudni. A zsúfolt színpadon a szereplők egyfolytában megbotlottak egymásban, Fitzfa nagyjelene-téből, amikor elvileg levetik a költőt a toronyból, a nézőtérrel semmi nem látszott, valaki folyamatosan belelógott a képbe, a szereplők nagy részének dunsztja sem volt, hol kellene állnia.

Kistarisznya meglepetten fogadta a gratulációkat, dicsérték az újszerű koncepciót, igaza van, állította az egyik nagyhangú díszmeghívott, az iskola volt hallgatója, nehogy már Jézus szenvedését tíz lépés távolságból nézte volna végig udvariasan köhécselve a megfeszítést követelő tömeg, így kell a szenvedést ábrázolni, esetlegesen, téblábolva, emberközeli-en, testszagúan. Az öregdiák elismert költő volt, hát csak tudja, mit beszél, vont a vállát Kistarisznya.

Kistarisznya a „most tükör által homályosan látunk” vezérfonala mentén gyermekkori élményeiről írt a díszkiadású évkönyvbe, és már meg sem lepődött azon, hogy szövegének szimbolikáját emlegették elismerően.

Kistarisznya most jött rá, hogy a vérzivatar utáni Tündérország lakói ki vannak éhezve szellemileg, és minden apró élményért hálásak. Pláne olyasmért, ami nem „kintről” jött, ami nem segélycsomagként érkezett, ami nem emlékeztette őket arra, hogy ötven évig, amíg ők el voltak zárva, a világ nyugati fele valamerre haladt, és most nagyon bele kellene húzni, ha utol akarják érni a világ nyugati felét.

Tündérország lakói nem akartak behúzni, az ilyen többszáz éves patinák suvickolása közben úgy érezték, hogy ők már ott vannak. Ott voltak, és ennek megfelelően emelkedett hangulatban készültek az esti bankettre, ahol elbúcsúztatták a végzősöket, utoljára megadták Cézárnak, ami a Cézaré, Keksznek, ami a Keksze, Takinak, ami a Takie, Luiginek, ami a Luigié, ünnepélyes körülmények között utoljára tartották oda a seggüket egy búcsúpapucsra.

Utána, élve a megtisztelő felkéréssel, méltóságteljesen szolgálták fel az italokat az ünneplő közösségnek, az emelkedett hangulatot a konyhában tovább emelték, minden forduló előtt megvámolták a kancsókat. Az ételeket lüderckék szolgálták fel, tréfálkoztak a hajdúszolgák az ünneplő ruhás lüderckékkel, Kistarisznya is rámosolygott Gyöngyömvéremre, majd megkérdezte tőle, nem tudja-e véletlenül, hogy Ibolykék osztályából miért nem kértek fel senkit felszolgálni.

Ekkora egy pöcs volt.

Be is rúgott a díszes társaság atyamáriásan, de nem volt, aki rájuk szóljon, mert addig az ünneplő közösség is megitta a magáét. Sem a félrelógó nyakendőjű Nagyhatalmú Direktor úrnak, sem a végzősökkal frissen pertusodó nagytekintélyű tudoroknak nem tűnt Isten ellen való cselekedetnek, hogy a kiszolgálásra felkért hajdúszorgok az asztaloknál ülnek, és már csak akkor hajlandóak újabb borokat hozni, ha az előttük lévő kancsó kiürült. Sok végzős lüdercke rajongta körbe utolsó aktusként az illuminált hajdúszolgákat, akik bambán vigyorogva ki is szolgálták őket szó nélkül, Kistarisznyát is elragadta egy végzős lüdercke egy utolsó aktusra.

Az utolsó aktusra a felkelő nap első sugaraiban fürdőzve kerítették sort, Kistarisznyáék osztálya keletre nézett, és a hajnali nap első sugarait a katedrára vetette, amelyen a végzős lüdercke kibontott hajjal feküdt, és elragadtatva nézte Kistarisznya aranylő haját.

Kistarisznya kibontott hajjal és kigombolt nadrággal igyekezett eleget tenni férfiúi kötelességének, Kistarisznya haja már vällig ért, csak úgy csillámlott szőkesége, olybá tűnt, mintha két lüdercke sóhajtozna világgá a leszboszi szerelem gyönyöreit reggeli imaként az oltárul szolgáló katedrán, legalábbis a benyitó kapus meg mert volna esküdni arra, hogy két lüdercke reggel a kilenc dében azt csinálta.

A pillanat varázsa kiszökött azon a rányitott ajtón.

Késő délutánra viszont meghalt a költészet is, a hajdúszorgok nagyokat nyögve fogták a fejüket, ám ezúttal nem érkeztek a józan életű irgalmas nővérek, a lüderckék hazautaztak.

Bene József: Ősz

És nekik takarítaniuk kellett! Mert a megtisztelő felkérés második része a romok eltakarítására vonatkozott, amit megígérni tegnap még oly könnyűnek tűnt!

Nincs is annál hervasztóbb, mint másnaposan üvegtörmelékeket seperni össze, nyavalygott Kistarisznya, ki a faszom nem bírt magával, kérdezte dühösen, minek kellett a poharakat a falhoz vágni?

– Gyöngyömvérem vágta a falhoz a poharát – szolt oda mogorván Zulukafferbihalbocs.

– De hát miért? – Kistarisznya nem értette, Gyöngyömvéremet nem olyan-

nak ismerte meg, mint aki üres poharakat vág a falhoz.

– Miattad, te barom – mordult fel bosszúsan Zulukafferbihalbocs.

– Miattam? – kapta fel a fejét Kistarisznya. – Miattam – rázta a fejét hitetlenkedően, pedig hát elég tanújelet kapott. Ha lett volna szeme a látásra. – Ó, én baromállat, ó, én őstulok – suttogta maga elé elképedve. Gyöngyömvéremet tényleg a legkülönb lüderckének ismerte. És hát gyönyörű, látta végre maga előtt Gyöngyömvéremet egyszerű lüderckeként.

– Ó, bazeg, Gyöngyömvérem az életem első nagy szerelme – rikkantott fel. – Hol van?

– Hazautazott – köpött ki Zulukafferbihalbocs. – Mindenki hazament, csak mi maradtunk, hogy tenném belé.

Kistarisznya oda sem figyelt, boldog volt. Jaj, járjon már le a vakáció, fohászkodott, jajistenem, Gyöngyömvérem, ki tudja Gyöngyömvérem levelezési címét, kérdezte a takarítani maradt hajdúszorgokat, levelet fogok írni neki, mikor kezdődik az iskola, Istenem, ez nem igaz.

– Hülye – nevetett felszabadultan Roppant Hauer, boldog volt, mert boldognak látja a barátját –, még el sem kezdődött igazándiból a vakáció.

– Ó – suttogta Kistarisznya –, ó, ó. Gyöngyömvérem. Kezdődjön már az iskola. Jaj, még annyi van addig, ó, ó.

– Hát menj utána – mondta Roppant Hauer.

– Menjek utána? – Kistarisznya megütközve bámult rá.

– Igen, menj utána.

– De hogyan?

– Ó, bazeg, ülj vonatra, vagy ha nincs pénzed, stoppolj. Mi ebben olyan nagy ügy?

És tényleg, hát mi ebben olyan nagy ügy?

– És a szülei?

– Az már az ő dolga – vont a vállát Roppant Hauer, mint aki naponta beállít ismeretlenül lányos házakhoz. – Vagy pedig elalszol az állomáson. Megfázni nem fogsz, nyár van.

– Utána megyek – tette le a separút Kistarisznya. – Naná, hogy utána megyek – csicseregte. – De még hogy utána megyek, mint a vöcsök, mint a pinty. Mint egy rakéta. Mint egy..., mint egy... mint egy stoppos – vágta ki diadalmasan.

Kistarisznyának csak most esett le, hogy Tündérország immár olyan ország, amelyben egyik helyről át lehet menni a másik helyre.

Csak úgy, né, hogy fogja magát, és megy.

POMOGÁTS BÉLA

Az irodalom (látszólagos) veresége – a magyar forradalom után

Közismert igazságokat ismételtek, midőn azt mondom, hogy irodalmunknak – nemzeti tragédiákkal szagztatott és terhes – történelmünkben nem egy alkalommal kellett vállalnia a történelmi folytonosság fenntartását. Annak a szervező és megtartó intézménynek a szerepét, amelyet más, szerencsésebb éghajlat alatt élő népek és országok esetében az állami hatalom töltött be. A nagy nyugati országok (vagy éppen az orosz birodalom) esetében az állami szuverenitás volt a nemzeti fennmaradás és folytonosság garanciája, a kelet- és közép-európai „kisnemzetek” (lengyelek, csehek, szlovákok, románok, bolgárok, szerbek, horvátok és természetesen magyarok) esetében ezt a garanciális szerepet és intézményt a nemzeti kultúrának, mindenekelőtt az irodalomnak (mint a nemzeti nyelv letéteményesének) kellett magára vállalnia, illetve kialakítania. Ez a történelmi küldetés és felelősség szabta meg a magyar irodalom közösségi és erkölcsi státusát a török hódoltság korában (midőn egyedül a korlátozott szuverenitást birtokló erdélyi fejedelemség őrizte a magyar államiség eszméjét és hagyományait), az 1848-1849-es szabadságharc veresége után vagy éppen az 1948-1949-ben beköszöntött kommunista diktatúra, egyszersmind szovjet csatlósállami berendezkedés idején. Mindez az irodalomnak mint nemzeti intézménynek a felelősségét és (mondjuk így) méltóságát is megalapozta.

Van nemzeti történelmünknek egy látszólagos, ugyanakkor rendkívül biztató „paradoxona”: arra gondolok, hogy a magyar irodalom nem egy alkalommal éppen a nagy történelmi vereségek és tragédiák után, mintegy ezeket gyógyítandó és ellensúlyozandó, bontakozott ki igazán. Vagyis a végzetes katonai és politikai kudarcot nem valamilyen szellemi bénultság követte, ellenkezőleg, megújuló felelősségtudat és kezdeményezőkétség, amely az alkotó erők kibontakozásában is megfigyelhető. Ilyen módon emelkedett fel az 1848–1849-es szabadságharc leverése után az a klasszikus magyar irodalom, amelyet például Arany János, Madách Imre, Jókai Mór, Kemény Zsigmond és Eötvös József munkássága képviselt, vagy a trianoni nemzeti tragédia után az az irodalom, amelynek Magyarországon Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Móricz Zsigmond, Krúdy Gyula, majd Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc és József Attila, Erdélyben Kós Károly, Tamási Áron, Áprily Lajos, Reményik

Sándor (és mások) voltak a nagyszabású alkotó egyéniségei. Mintha az irodalom kívánta és tudta volna helyreállítani a nemzeti öntudatot és megerősíteni a nemzeti szolidaritást a lesújtó és bénító tapasztalatok után.

Valójában ez határozta meg a magyar irodalom identitását az 1956-os magyar forradalom leverése után, a szinte példa nélkül álló (korábban csak 1849-ben elszenvedett) megtorlások idején is. Irodalmunk töretlenül fenn tudta tartani azt a szellemiséget és erkölcsiséget, amelyet a forradalomhoz vezető hónapokban és magukban a forradalmi napokban mutatott. Gondolom, mindenki jól tudja, hogy a magyar irodalom és ennek intézményei (elsősorban a Magyar Írók Szövetségére, az íróknak is nagy szerepet adó Petőfi Körre, továbbá néhány irodalmi orgánusra, mindenekelőtt az *Irodalmi Újságra* és az *Új Hangra* gondolok – a *Csillag* című „központi” folyóirat, Király István szerkesztéspolitikája következtében kevésbé váltotta a reformpolitika és az irodalmi autonómia szolgálatát) milyen tevékeny és hatékony szerepet vállaltak annak a szellemi mozgalomnak a szervezésében, amely azután október 23-ához vezetett. Ez a kezdeményező szerep bizonyos mértékben meggyengült magának a forradalomnak a napjaiban, tekintettel arra, hogy ebben az időben nem az íróknak és az írószövetségnek volt elsőrendű hatása az események menetére, hanem a fegyveres felkelőknek, az egyetemi ifjúságnak, pár nappal később pedig az újraéledő politikai pártoknak. Mindazonáltal így is az irodalom világában született meg a magyar forradalom egyik legfontosabb szellemi dokumentuma: az *Irodalmi Újság* november 2-i számára gondolok, ebben volt olvasható Németh László *Emelkedő nemzet*, Déry Tibor *Barátaim*, Füst Milán *Emlékezés Thukididész modorában az elesett hősök sírja felett*, Szabó Lőrinc *Ima a jövőért*, Tamási Áron *Magyar fohász*, Örkény István *Fohász Budapestért* című írása, és itt jelent meg Illyés Gyula még 1951-ben írott nagy költői műve: az *Egy mondat a zsarnokságról*. Ezek az írások a magyar forradalom, mondhatnám, klasszikus irodalmi és erkölcsi dokumentumai.

Az irodalmi élet – és az írószövetség – közéleti feladatvállalása és szerepe igazából a forradalom leverése után erősödött meg ismét, midőn a véres napokban megalakult „nemzeti bizottmányoknak”, az Egyetemi Forradalmi Diákbizottságoknak, a politikai pártok-

nak és egy kis idő után a munkástanácsoknak már nem volt lehetőségük arra, hogy hatékonyan vegyenek részt az események alakításában. Ekkor, valójában 1956 decemberétől az 1957-es esztendő első napjaiig az írószövetségnek kellett vállalnia a magyar forradalom „utóvédjének” nem könnyű feladatait, mindenekelőtt a forradalom eszméinek erkölcsi védelmében. Ennek messzehangzó nyilvánítása volt az írószövetség december 28-án tartott közgyűlése, amely még egyszer (és a széles nyilvánosság számára utoljára) kifejezésre juttatta a magyar írók hűségét a forradalom eszményei iránt, és Tamási Áron szövegezésében elfogadta a *Gond és hitvallás* címet viselő nyilatkozatot. Ebben a többi között a következők olvashatók: „keserves szívvel kell megmondanunk, hogy a szovjet kormányzat történelmi tévedést követett el, amikor vérrel festette meg forrásunk vizét. Dicső költőink élő szelleme és az emberi igazság segít nekünk abban, hogy jóslatot tegyünk: eljön az idő, amikor a megtévedt hatalom bűnbánatot mond, mint ahogy az általa megdöntött hatalomnak is meg kellett bánnia ama tiprást, amelyben Petőfi elveszett.” Majd a következőkkel folytatódik az állásfoglalás: „A nemzeti függetlenség és a társadalmi rend demokratikus felépítése: ez a magyarság vágya, melyet mi is hordozunk és munkába önteni törekszünk. S miközben szívünket és írói életünk jövő napjait betölti ez a szándék, a nemzeti egység bölcsője mellől tolmácsoljuk is mindenkinek. A közös cél gondjában kezünket nyújtjuk a munkásoknak, közsöntésünket a lélekből küldjük a parasztságnak és szívből az ifjúságnak. Győzzük meg együtt a politika vezetőit, hogy a politika nem lehet öncél, hanem csak a nép üdvére eszköz; s készítsük őket arra, hogy a magyarság egységes ohaja szerint használják ezt az eszközt. Vagyis a függetlenség kivívására egyfelől, belső életünkben pedig arra, hogy a munkások és a parasztok törzsére, a szellem és az értelmiség segítségével, felépüljön az egészséges magyar társadalom, az önkormányzat demokratikus módján. Csak így jöhet létre az erős és gazdag állam, melynek barátsága más államokkal igaz és tartós, s amely nemcsak számúzi az emberi kizsákmányolást, hanem maga sem nehezedik nyomasztó terhével a népre. A nyugalmas és dolgozó társadalom, a nép jólétén örködő állam fölött emígy biztos záloga lesz a jövőnek a nemzet.” Végül pedig a nyilatkozat írója – társai nevében is – hűséget fogadott a már levert forradalom eszméinek: „Hűséget fogadunk a zászló előtt, mely jelezte nekünk, hogy a nép forradalmi egységéből a nemzet újjászületett. Ebben a hűségben, hitvallásunk alapján, gondozni és védeni fogjuk a magyarság szellemét. Erkölcs legyen a munkánk talpköve, műveinkben pedig

találjon értelmet és formát a nép alkotó ereje, az emberiség és eszméivel a kor.”

Szabadjon megemlítenem, hogy mint a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezetének (Mefesz) képviselője, magam is jelen voltam a nevezetes írószövetségi közgyűlésen, ott ismerkedtem össze Illyés Gyulával, Tamási Áronnal, Déry Tiborral, a szövetség akkori elnökével, Veres Péterrel és főtítkárával, Erdei Sándorral. Az írószövetség közgyűlése, mondhatnám így is: a szövetség „manifesztációja” a magyar forradalom és szabadságharc utolsó nagy eseménye volt, ezt követve a kádárista hatóságok felfüggesztették a szövetség tevékenységét, majd a forradalomban való szerepvállalás vádjával több író, közöttük Déry Tibor, Háy Gyula, Zelk Zoltán, Tardos Tibor, Fekete Gyula, Molnár Zoltán, Varga Domokos, Lengyel Balázs, Gáli József, Obersovszky Gyula, Eörsi István, Buda Ferenc, Csurka István és sokan mások börtönbe kerültek (magam is félesztendőn keresztül voltam a tököli internálótábor „vendége”). A bebörtönzött írók csak az 1959. április 4-i amnesztia következtében (és az ENSZ közbenjárására) kerültek szabadlábra, és az írószövetség is csak az 1959. szeptember 25-én tartott közgyűléssel kezdhetette újra tevékenységét.

Több író börtönbe került, különös módon elsősorban azok, akik korábban a kommunista párt harcos tagjai voltak, a forradalomban vállalt elkötelezettségüket ugyanis a hatalom mintegy „árulásnak” tekintette. Más írók, közöttük Illyés Gyula, Tamási Áron, Kodolányi János, Sinka István, Örkény István, Benjámin László és a fiatalabb nemzedékek köréből Nagy László, Juhász Ferenc, Fodor András, Sánta Ferenc, Galgóczi Erzsébet, Moldova György viszont a kényszerű, vagy az önkéntes hallgatást választották. Illyés Gyulának a forradalom után csak 1962-ben jelenhetett meg (*Új versek* címmel) verseskötete, és a többi hallgató író is jórészt a hatvanas évek elejére kapcsolódott be ismét az irodalmi életbe. Ugyanakkor, bizonyára a hatalom engedékenységeinek bizonyítéaként, 1957-ben az idős Heltai Jenő és a kádárista hatalom mellett, nehezen érthető okokból felsorakozó (korábban ellenzékiként viselkedő) Fodor József mellett Németh László és Szabó Lőrinc is Kossuth-díjat kapott (igaz, hogy a következő esztendő díjazottjai között olyanok szerepeltek, mint Darvas József, Dobozy Imre, Hidas Antal és Mesterházi Lajos.) Ezek az engesztelési kísérletek igazából nem hozták meg a kívánt eredményt, Németh László *Galilei* című drámáját levették a Katona József Színház műsoráról, *Magyar műhely* címmel tervezett tanulmánykötete nem jelenhetett meg, és tanulmányainak *Sajkódi esték* című kötete is csak 1961-ben juthatott el az olvasó elé.

Történelmünknek, előbb beszéltem erről, vannak sajátos, tulajdonképpen vigasztaló paradoxonjai, például abban, hogy az alkotó erők kibontakozását és érvényesülését nem akadályozhatja meg a politikai represszió. Így történt ez azokban az esztendőkből is, amelyek a magyar forradalom leverését követték, és amidőn az irodalom alkotó egyéniségeinek egy része hallgatásba kényszerült vagy éppen a hallgatást választotta. A forradalom leverése és a hatvanas évek első fele közötti jó félévtizedben az alkotó munka egyáltalában nem szünetelt, semmiféle bénultság nem volt érzékelhető, igaz, az akkoriban született művek többnyire csak évekkel később juthattak el a szélesebb nyilvánosság elé. A magyar irodalom nagy alkotó egyéniségei a nehéz esztendőkből is dolgoztak, hogy csupán néhány példát említsék: Illyés Gyula *Ferenczy Béni, Dárdavivők, Kháron ladikján, A faj védői, Hasznos akarát, A gyulavári főutcán* című versei (a többi között ezek kaptak helyet az *Új versek* című kötetben), Kassák Lajos *Vagyonom és fegyvertáram*, Vas István *Rapszódia egy őszi kertben*, Weöres Sándor *Tűzkút* (először 1964-ben a párizsi Magyar Műhely kiadásában megjelent) című kötetének számos alkotása, közöttük olyan költemények is, például Vas István *Mikor a rózsák nyílani kezdtek* című verse, amely a levert forradalom hősi halottait siratta el: „Házunk körül virágzó sírkeresztek, / Szívünkben sok friss halott”. Őrizte a történelmi napok emlékét és a lesújtó vereség fájdalmát az (akkor) fiatalabb költőnemzedék képviselőinek (Juhász Ferencnek, Nagy Lászlónak, Csoóri Sándornak és másoknak) a költészete is. Egyetlen példára hivatkoznék, Juhász Ferenc *A halottak királya* című lírai eposzára, amely IV. Béla személyes és országos tragédiáját idézte fel, nyilvánvalóan nem függetlenül 1956 őszének történelmi eseményeitől. Az 1958-ban kezdett költemény írása hosszú évekre félbemaradt, és csak 1970-ben érkezett el a befejezéshez. Akkor ötvennyolcban csak első szakaszai készültek el, nyilvánvaló áthallásokkal a történelmi tragédia élményére: „Mi ez a csönd a szívemben? Ez a bénaság, halál, rettenetesség? / Megfagyott jaj-rögökkel mért hallgatsz ugar-szívem tél-éjszakája? / Ósfehér szívemből az isten szívéig burjánzott a tűnődés kristálylétű fája, / holdfényben csönd-arcok levelei: magány, rémület, elveszettség.”

Csupán jelzésszerűen idézném fel néhány példáját annak, hogy a magyar elbeszélő irodalom is igen eredményesen végezte munkáját a forradalom leverését követő esztendőkből. Talán elegendő, ha Németh László ekkor készülő *Irgalom* című regényére, Kodolányi János Jézus életét felidéző *En vagyok* című művére, Tamási Áron néhány elbeszélésére (*Játszi remény* című kötetének írásai-

ra), Lengyel József hazai megjelenésére, Rónay György, Illés Endre, Kolozsvári Grandpierre Emil, Szabó Magda, Sötér István és mások akkori írásaira, Ottlik Géza, Mándy Iván és Mészöly Miklós munkásságának kiteljesedésére gondolok: az *Iskola a határon* 1959-ben, az *Idegen szobák* 1957-ben, a *Sötét jelek* ugyancsak 1957-ben jelent meg (természetesen nagyrésztben a korábbi esztendő íásaiból), mindenesetre ekkor, az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején bontakozott ki igazán mindhármuk elbeszélő művészete. Ugyancsak említést érdemel a fiatalabb írónemzedék akkori teljesítménye: Sánta Ferenc, Szabó István, Kamondy László, Csurka István, Galgóczi Erzsébet és Fejes Endre munkássága akkoriban vált a magyar irodalom meghatározó tényezőjévé. És ne feledkezzünk meg arról, hogy a Kádár-kormányzat által börtönbe hurcolt írók sem maradtak némák: közsímt, hogy Déry Tibor a börtön mélyén írta *G. A. úr X-ben* című nagyszabású (Franz Kafka mitikus hagyományát követő) ellen-utópiáját, amelyben természetesen nem (miként akkoriban kritikusai és kényszerűségből ő maga is állította) a „hanyatló kapitalizmust”, hanem a szovjet mintájú rendszert leplezte le.

Gondolom, az imént mondottak is jól szemléltethetik, hogy a magyar forradalom leverését követő, valamivel több mint félévtized egyáltalán nem a szellemi bénultság korszaka volt, igaz, az akkor született művek egy jó része csak nagy késéssel juthatott el az olvasóhoz. Az ötvenes évek vége és a hatvanas évek eleje csak látszólag volt az irodalom vereségének időszaka, inkább a számvetés és a készülődés időszaka volt, midőn minden hatalmi erőfeszítés ellenére sem sikerült feltartóztatni irodalmunknak azt a „szabadságharcát”, amely 1953 nyarán (Nagy Imre miniszterelnök első kormányra kerülése idején) indult meg, az 1956-os esztendő második felében érte el tetőpontját, és (látszólagos) veresége ellenére is haladt előre, hogy azután a hatvanas évek végén, majd (a csehszlovákiai reformfolyamat katonai beavatkozással történt elfojtása után) egy időre ismét elakadva a nyolcvanas években feltartóztathatatlanul haladjon tovább. Az irodalom többnyire eredményes „szabadságharcaira” visszatekintve fájlaghatjuk azt igazán, hogy a kilencvenes évek elején bekövetkezett rendszerváltozás után a magyar irodalom közéleti szerepe és hatékonysága milyen szomorú erózió áldozata lett. Legalábbis ahhoz képest, amit 1956-ban, a hatvanas évek közepén, majd a nyolcvanas években folyamatosan tapasztalni lehetett. Ez azonban már egy másik történet, egyszer talán alkalom kínálkozik arra is, hogy számot vessünk ennek a másik történetnek a körülményeivel, okozóival és következményeivel.

SZÓCS ISTVÁN

Jegyzetek

I. Elment az Esze Tamás

A kuruckor világának szólamkincsét, kifejezéstarát, anekdotáit mindig is körülölelte némi kaján kétértelműség, évődés. Egyesek szerint ez onnét ered, hogy Pest városában az utcalányok egyik parádézó helye a Rákóczi tér volt, s emiatt is közkeletűvé váltott *kuruc* neveztük; de – szó sincs róla! Talán Gyöngyösi Istvánnal kezdődött, aki Szécsi Máriát előbb Murányi Vénusz, majd Murányi Vén Hús nevekkélltette. És Thököly Imre kuruc fejedelem neve! Közönségesebb színvonalú személyek igei eredetűnek tartják, holott köznév, mégpedig egy *helynév* az alapja. És még sok minden felmerül...

Farkas Ferenc *Csinom Palkó* című daljátéka – sokan mondanák operának, de inkább nem az – olykor zenéjében is megmegpendíti ezt a kétértelműséget: üde, hars dallamok és hangzatok olykor egyszer csak lebegtetve elillannak. Ami pedig az állítólag létező, összefüggő szöveggönyvet illetné, ennek tükrében az egész kuruckort egy végtelenségig elnyúlt *kanmuri*-nak lehetne elképzelni, valaminek, aminek nincs is történelmi célja, az egész önma-ga hangulatáért létezik; *történelmen kívüli bakk zsúr*. Ezt a kanos jelleget ugyancsak fokozzák a zamatos nevek. *Csinom Palkó* és Jankó; versenyparipák; Buga Jakab; a tömény mokányság; Kucug Balázs már a köcsögöt juttatja észbe, s van a kurucok között *Rézungyal* is, akinek vagy aminek, mint tudjuk, főfoglalkozása a fűzfán fűtyülés; és lám, bagolyban is van ilyen *részfűtyölőjű*!

A kuruc nagyok közül olykor Balogh Ádám és Vak Bottyán is áttűnik a színen.

Egyáltalán, ha van valami formai koncepciója e műnek és az előadásnak, az valami mozaikszerűen időnként össze-összeálló anekdota-víziószerűség. Művészi szinten ezt azonban a koreográfia oldotta meg, egy-egy látomásos erejű táncjelenet-töredékekkel (Könczei Árpád). Erre a *supermacsó* jellegre aztán rájátszott a rendezőnői ízlés, és ebből sajátos művészi igazságtalanságok fakadtak.

Bár a kuruc panteonnak létezik fényes-séges női galériája is, Szécsi Máriától és Zrínyi Ilonától kezdve Cinka Pannán és a Lőcsei Fehér Asszonyon át Losárdi és más Susikáig, a *Csinom Palkó* alkotói kiiktatták őket a látómezőből, a darab nőalakjai mind kis mellékszerepek, karakterfigurák; huncut fogadós-lány, zsémbelő anyósra menendő mama, élnivágyó markotányosné, dilis grófnő és autista szobalánya. E ríktó epizódfigurákat a rendezés (Szabó Emese) nem exponálta, sőt elnyomta, s ezért a közönség tapasztalatlanabb és új típusú – fűtlyentető rétege – csak a „macsó” teljesítményeket hitte méltánylandónak.

A kitűnő férfi énekesek persze joggal megérdemelték, hogy a közönség ünneplésének fókuszába kerüljenek, de hozzá-számítva, hogy az előadás „élvezeti csúcspontja” az álnok labancgróf táncoskomikus

bőrleszkje, a produkció nosztalgikus-látomásos-ábrándos elemei elmosódtak. Igaz, egy világosabb vonalvezetésű előadásban parabolaértéke lehetett volna ennek a játéknak, hogy kisebb hatalmaknál reálpolitikusi feladatokat csak a táncoskomikus szerepkör vonásait felölve lehet „kivitelezni”, mert ehhez illik a faron billentések és meg-supálások vigyorgó elszénvedése is!

Méltánylandó azonban, hogy a dévaj szobalány alakítója (Vigh Ibolya), mert fényes szopránja „kieresztésére” a szerep nem adott lehetőséget, remek művészi ösztönrel, egy akár képzőművészeti és antropoló-giailag is értékelhető tanulmányt mutatott be a mezősegi magyar parasztlányról, olyan volt, mint egy pazar kis Benczédi-szobor: a típus masszív tömörségét, rusztikus erejét megőrizve is, pillangószerűen játssza és áttetsző.

De hát hol vannak a fényképek, hol jelennek meg a magyar opera látványos színpadi pillanatairól? Ha manapság elhajít egy csutkát az utcán az ember, biztos, egy fotóművészt talál el, ha bebotlik egy raktárajtón, fotóművészeti szimpozionon vehet részt. De csak szappanoperák szereplőiről látni fotókat, a magyar opera művészeiről nem! Hogy amikor ez az intézmény már el is fog halni, ne is emlékezhessünk utolsó éveinek arcára! Nos, lehet, túlzok; belátom, mindez nem rosszindulaton múlik, hanem kapacitáson. A rossz kapacitáson. Ám hogy Gy. Szabó klasszikus inverziójával éljünk: *A rosszából is megárt a kevés!*

2. Kisépi diplomácia, politikai tapintat, kompromisszum-készség

IV. Iván orosz uralkodó – aki először vette fel a *minden oroszok cárja* címet –, úgy él az orosz nép emlékezetében, hogy *Rettenetes Iván*: Iván Groznij. Más népek is így nevezik: Ivan le Terrible. Azonban a magyar történészek és közírók a II. háború után egyszer csak új nevet adtak neki: *Iván, a Rettegett*. Állítólag komoly akadémikusok kezdeményezésére. Mert jó-jó, hogy feudalista személyiség volt, de orosz államfő! A „rettegett” általánosabb jelentésű, nem kell mindjárt azt feltételezni az alapján, hogy a tulajdonságai miatt, hanem hogy a hatalmáért rettegett!

Egy ideje az ilyesmit nevezik *politikai-lag korrekt* kifejezőmódnak. Régebben csak szervilizmusnak mondták.

Egyszer egy magas beosztású tudomány-politikai tényezőnek szóvá tettem, hogy X történész egy bizonyos esemény előadásánál egy fontos részletet nem a valóságnak megfelelően állít be, hanem épp ellenkezőleg; miért? A tényező elgondolkodott, „X komoly történész. Nyilván tudta, miért kell úgy mondania... Nézze, egy történésznek azt is tudnia kell, hogy mikor van szükség kompromisszumra!”

Azóta is gondolkodom, hogyan köttetik a kompromisszum a történetírásban a vitafelek között: „Mi is kevesebbet fogunk

hazudni, hazudjatok ti is kevesebbet!” Illetve: „Mi is kevesebb tényrt tárunk fel, tárjatok fel ti is kevesebbet!” ...Vagy vice versa, keverve?

Megint egy Kosztolányi-jegyzet. Két barátnő vitatkozik valakiről: „Sárka egyáltalán nem hazudik”, mondja az egyik. „Sőt.” ... *Sőt*; egészíti ki a költő: „Sokkal több igazat mond, mint amennyi megtörténik!”

3. Szász délibábosok, hajdan

Azok az ordítóan mulatságos „költői etimológiák”, amelyekkel a komparatisták az úgynevezett filológiai őstörténetkutatás híveit gúnyolták, s amelyek többnyire csak ráfogások, kitalációk s főleg ugratások voltak (például Cartago = Kardhágó, Nabukodonozor = ne bolondozzon az úr), s amelyekkel főleg szegény Horváth István nagy oklevélkutató és történész hitelét ásták alá, s amiket sokan még ma is nekivadulva elhisznek róla –, más nemzeteknél is, egy ideig, a történetírás fegyvertárába tartoztak. (Sőt, sokszor mintha még ma is.)

Például J. Tröster. (*Das Alte und Neu-Teutsche Dacia*: A régi és új német Dácia, Nürnberg 1666.) Az erdélyi szász szerző szerint a szászok a régi dákok leszármazottai, bár az idők folyamán mindig is csatlakoztak hozzájuk újabb germán népcsoportok töredékei: gepidák, svábok, szászok, luxemburgiak stb. A dákok viszont azonosak a gétákkal, gótokkal, yüttekkel, s végül a szkítákkal is, akik ilyenformán az összes német fajta, azaz germán népeknek az ősei. (Mint ahogy ugyanezt vallják a saját származásukról a szláv, a török, sőt a finn népek is.)

Decebál dák király neve Dietzwald, azaz tulajdonképpen „német erdő”. A Tribalok törzsétől származik a *Transilvania*, azaz *Erdély* név tartalma. *Trib* ugyanis „trüben”, azaz „túl”, *Bal* az „Wald”, tehát *erdő*, vagyis az egész: „Erdőtúli!” *Medgyes* neve szerinte a rómaiaknál *Medias Colonias* volt, *Szebenszerdahelyé* a dákoknál *Ceridava*, amiből a *cerida* = szerda! (Suciú *Erdély történeti szótárában* a *Media* nem említi, *Szerdahely* nála dákul *Sacidava*; *Ceridava*, azaz *Ziridava* szerinte Csanád mellett volt. A szláv eredetűnek tartott *szereda* tucatnyi magyar helység nevében szerepel, ilyen nevű szláv városok nem közismertek... A magyarban a *Szerdahely* (heti) *Vásárhelyet* jelentett.)

Legmókásabban a magyarokkal bálnik el: a magyaroknak nincs okuk hencgni a régi dicsőségükkel, hiszen végső fokon többszörösen német eredetűek, a németiség egy nagyon régi, keleti ágából származnak, majd azok a német lovagok, akik Szent István számára kereszténynek megtérítették a magyarokat, a magyar nemesség ősei lettek. De hát – akkor ők miért nem e régi német dicsőség részesei? A végső fokon a németből származó magyar nyelvet akkor miért tanulták a vásárhelyi Kollégiumba magyar szóra adott szász gyerekek olyan undorral?

A húnok, magyarnak elképzelve, állatias, vérengző csorda. Németnek elképzelve fejlett civilizációjú, katonai nagyhatalom! Hm?

LÁSZLÓ SZABOLCS

Kazárok Bábelje – egy rekonstrukció

A könyv, amiről itt szó lesz, sokak számára inkább hírből ismerős, címe és szerzője elvéve felbukkan egy-egy elvontabb irodalomelméleti tanulmány alcímében vagy meghúzódik a rőfös lábjegyzetekben, s vajtfulú, válogatott olvasók körében legendás méreteket ölt, de konkrétan talán csak fővárosi könyvtárak mélyén vagy irodalomkutatók polcain található meg. Szakmai körökben az 1984-es eredeti szerb kiadás, de főleg az 1988-as angol fordítás megjelenése óta egyöntetűen, Umberto Eco *A rózsza neve* című regényéhez hasonlóan, „a posztmodern irodalom egyik alapműveként” említi formai, prózapóétikai és hagyományértelmezési eljárásainak köszönhetően, de Eco mindenütt fellelhető, népszerű művével ellentétben Milorad Pavić regénye fokozottan hozzáférhetetlennek bizonyult. A Cartaphilus Könyvkiadó gondozásában a 2006-os újrakiadás tehát tátongó űrt pótolta a magyar könyvpiacra, azáltal, hogy ezt a ténylegesen világhírű regényt ismét elérhetővé tette.

Mégis, mitől olyan különleges ez a könyv, hogy ilyen mítosz övezi?

Milorad Pavić egy kimondottan kísérletező író, műveivel az irodalmi formák és az olvasási szokások felforgatására, mondhatni forradalmasítására törekszik, no meg arra, hogy ne ismételve önmagát, s ez eddig sikerült is neki. Újszerű megoldásaival mindenekelőtt a szövegek hagyományos és kényelmes lineáritását akarja kiküszöbölni ahhoz, hogy az olvasást valóságosan interaktív folyamattá tegye, s az olvasót magát is bekapcsolja a mű kialakításába. Ehhez különféle technikákat és nem-irodalmi formákat használ, például a *Teával festett tájkép* című regény szervezőelve a keresztretjvényen alapul, az *Utolsó szerelem Konstantinápolyban* címűnek a fejezetei a tarotkártyákhoz igazodnak, míg *A szél belső oldala* című regény szimmetrikus szerkezetű, vagyis két irányból olvasható, de van olyan szövege is, amelynek százezer befejezése létezhet.

A *Kazár szótár*, amint a címe is sugallja, egy szótár vagy lexikon formájában megírt szöveggyűjtemény, de a megszokás kedvéért nevezzük mi is regénynek. Itt meg kell jegyezni, hogy a szótárforma irodalmi használata nem egészen a szerb író leleménye. Ősmintául valószínűleg a középkori bizánci kultúrában már létező *abecedarium* nevezetű műfaj szolgált, amely alfabetikus sorrendbe rendezett vallásos szövegek gyűjteménye volt. A szótárregény műfajának egyik legelső használata a kegyetlen novelláiról ismert Ambrose Bierce 1911-ben kiadott *The Devil's Dictionary* (*Ördögi kislexikon*, Eri, 2003) című könyvével jelentkezik. Érdemes megemlíteni, hogy 1969-ben a román irodalomban is megjelent egy ilyen regény, a Mircea Horia Simionescu által írt *Dicționar onomastic* (*Névszótár*), mely szinte egyáltalán nem szerepel a köztudatban. A magyar iro-

dalomba Temesi Ferenc testes regénye, a *Por I-II* (Magvető, Budapest, 1986–1987) vezette be ezt a műfajt.

Hogy mitől más egy szótárregény, mint a hagyományos?

Mindenekelőtt attól, hogy az olvasó dönti el, hol, melyik szócikknél kezd el és melyiknél hagyja abba az olvasást. Ilyen műveknél ugyanis nincsen egyetlen, előrehaladó főszöveg, amely az első oldalon kezdődik és a „vége” szócikkával zárul le, hanem különböző, ábécésorrendbe rendezett szövegegységeket kapunk, bármelyiknél felüthetjük a könyvet és elolvasása után kíváncsiságunk megnyomozóösztönünk dönti el, hogy mely szócikk következzen, és így tovább: a műben nincsen egy szerzői akarat által beleépített központi irányelv, ehelyett számtalan olvasási lehetőség van benne felszabadítva, mi magunk alakítjuk saját olvasati láncolatunkat. Milorad Pavić lexikonregénye ezek mellett még ráadásul hármas tagolású, mert a témáját három különböző nézőpontból, három világvallás (keresztény, muzulmán és zsidó) szemléletéből közelíti meg, így könyvében alapvetően három lexikont találunk, melyek között tipográfiai jelek létesítenek kapcsolatot konkordanciák és utalások révén, mint a szent szövegekben: a háromszöggel jelölt címszavak mindháromban megtalálhatók, a keresztrel, Dávid-csillaggal vagy félholddal jelöltek pedig a nekik megfelelőben.

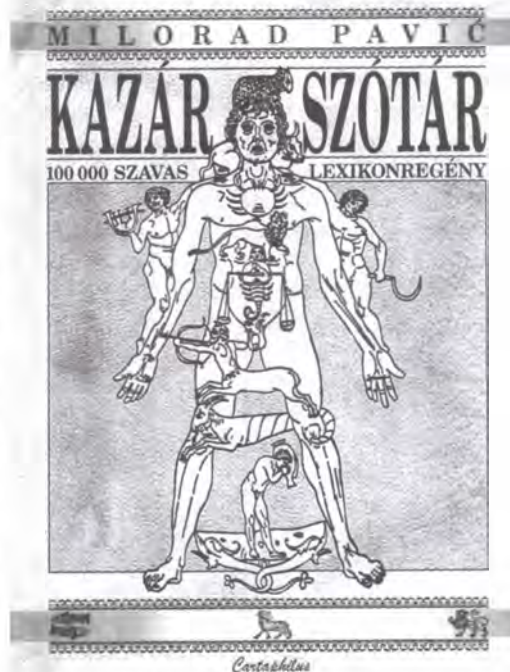
Hogy kik azok a kazárok?

A szótári formától elvárt tudományosság és megbízhatóság dacára, eb-

Kazár katona

ből a könyvből ez nem derül ki. Több forrást, mítoszt, beszámolót, értelmezést, találgatást és hipotézist találunk róluk a könyvben, de ezek az elbeszélési kísérletek, pontosan megkreáltságuk miatt, csak inkább homályosítják, eltörlő, kimosztják, felszámolják és fiktív-

vé teszik a kazárok valamikor tán igaz történetét. De mielőtt ezt felrónánk a becsapós címet viselő könyvnek, érdemes megnézni, hogy a magát pártatlannak és viszonylag tudományos részletességűnek valló ismeretterjesztő felületek, mint például a *Wikipédia*, mit is írnak a kazárokról. Megtudhatjuk, hogy egy ma már nem létező, ázsiai népről, pontosabban törzsszövetségről van szó, amely a Fekete- és a Kaszpi-tengerektől északra eső területeken élt és virágzott a X–XI. századig, amíg el nem tűnt a történelem színteréről. Ennyi a biztos – amit ezen felül kijelentenek a kazárokról, hogy ilyen vagy amolyan volt a vallásuk, hogy ezen vagy azon néppel voltak rokonok, hogy itt vagy ott harcoltak, hogy egyáltalán miként is nevezték őket pontosan, s honnan jöttek és hova tűntek, ezek már mind valamilyen régész vagy történész (egymásnak legtöbbször ellentmondó) véleményét alkotják.

A *Kazár szótár* pontosan a történelemírásnak a messi, tényeket gyéren szolgáltató múlt feltérképezésére tett – alapvetően reménytelen – próbálkozásait hasznosítja irodalomként. A regény nem más, mint egy gondosan felépített, áltörténelmi mű, amely áltudományos szótári formájával elősködik a történelmi kazárokról létező historiográfiai vagy teológiai műveken: hivatalosan elfogadott, történelmi, tehát feltételezhetően valós alakok mellé (mint pl. Cirill és Metód, Jehúda Halévi, Avicena) kitálal teljesen fiktív, de a történelmi kontextusba beleillő kortársakat, mára már eltűnt csodálatos kiadványokat, titokzatos leleteket, s persze, ezeket kutató és értelmező régészeket – megteremtve ezáltal egy belső összefüggérendszer, amelyben, egyik szócikket olvasva a másik után, hamar rájön az olvasó, hogy nem a kazárokról szóló – amúgy is kideríthetetlen – igazság a lényeg, hanem magának a szótárnak a szerkezete és létezése.

Dióhéjban a megfeythetetlen kazár-probléma a következő: a kazárok eltűnése előtt, a monda szerint, az utolsó ka-

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>> folytatás a 17. oldalról

zár vezér, a kagán különös álmot látott, ezután pedig elrendelte, hogy jöjjön udvarába egy-egy bölcs a három fővallás: a keresztény, a muzulmán és a zsidó hit képviselőjében, azzal a céllal, hogy fejtsék meg ezt az álmot, s amelyik bölcs a legkielégítőbb magyarázatot adja, annak a vallását fogja átvenni a kagán és egész népe. Ez a mitikus esemény kazár hitvitaként vált ismertté a későbbiekben teológiai körökben, ugyanis a jelenlevők, Szent Cirill a keresztény részről, Farábi ibn Kora az iszlám képviselőjében és Izsák Szángári a zsidó vallás nevében, állítólag hitük főérveit és legfontosabb tanításait mérték össze. Az persze mindörökre titok, hogy mely álláspont lett a győztes, noha persze mindenik vallás történészei saját bölcsüket teszik meg nyertesnek, de a mese azzal folytatódik, hogy a kagán betartotta szavát, a kazárok felvették az illető vallást, de röviddel ezután elfelejtették nyelvüket, végezetül pedig eltűntek a történelemben.

A szótár három részében, melyek a kazár kérdés minden „létező” dokumentumát és a problémával foglalkozó kutatók életrajzát tartalmazza, több idősíkot különíthetünk el: az első a hitvita mitikus időszaka, a második a XVII. század vége, amikor három gyűjtő nyomán első ízben adták ki és semmisítették meg a kazárokról szóló szótárt, és a harmadik a XX. század második fele, amikor utóljára próbálkoztak a meglévő források és tudás összekapcsolásával, de ezt kegyetlen merényletek tették lehetetlenné. A mesebeli kazárok és ismeretlen nyelvük így hát nem önmagukért érdekesek, hanem inkább azért, mert mitikus méreteikkel egy Babel előtti állapotra utalnak, s ennek köszönhetően, a kazár kérdés kutatása, a különböző nyelvű és korú források egybegyűjtése egyenértékű a kultúrák és emberek közeledésének gesztusával: a szótár szerkesztése pedig az egységre, megértésre való törekvést jelenti. A különböző vallású, találkozásra igyekvő szótárkészítők természetesen elbuknak, s értékes dokumentumaik elpusztulnak a különböző korokban, hol a törökellenes küzdelmek miatt, hol pedig a zsidó-muzulmán háborúknak köszönhetően.

Az olvasóhoz végül is eljutott szótár-változat már nem más, mint magának a próbálkozásnak a dokumentuma, és úgy mutatja be önmagát, mint hátramaradt, hiányos töredékekből összeállított rekonstrukció, vagyis olyan jelek gyűjteménye, amelyek valami elérhetetlen mitikus igazságra meg egységre mutatnak, s amelyek az ép történetek helyett maradtak nekünk. De talán ennél is keserűbb az *Előljáró megjegyzésekben* található vigasztalás: „A hiányosságokon azonban fölösleges bánkódunk: az az olvasó, aki a címszavak sorrendjéből kihámozhatná e könyv rejtett értelmét, rég eltűnt a föld színéről...”

Milorad Pavić: *Kazár szótár*. Carthaphilus Könyvkiadó, Budapest, 2006.

Összerakható az összerakhatatlan?

FÜLSZÖVEG

Ma valószínűleg már nem mondunk újat azzal, hogy Szilágyi Domokos valószínűleg jelentéseket írt a Szekuritáténak, s hogy ő maga is a „nacionalista magyarok” dossziéba került. 2006 őszén, a költő halálának 30. évfordulóján Stefano Bottoni történész és a hozzátartozók nyilvánosságra hozták az ügynöki jelentéseket tartalmazó dossziét, amelynek hallatán mindenki meghűlt a vér. Az a Szilágyi Domokos-kép, amelyről a költemények és a korabeli recepció tanúskodnak, minden jóindulat ellenére is nehezen egyeztethető össze az ügynöklét erkölcsileg elítélendő magatartásával, s ma már az irodalomtörténet is egyre nagyobb szükségét érzi, hogy a korábbi és a mai Szilágyi-kép közt tátongó szakadékokat valamilyen áthidalja.

A 2008-ban újrakiadott dokumentumgyűjtemény nagyjából a '86-os ünnepi könyv változatlan anyagát tartalmazza, és ahogyan arra a szerkesztő, Kántor Lajos is utal, kérdés, hogy ajándékként lapozhatjuk-e. Talán inkább egyfajta kutakodó érzés működik bennünk, nyomokat keresünk, amelyek révén magyarázhatnánk a megalkuvást, értőbben olvashatnánk a költeményeket. S valóban, a gyűjtemény meglehetősen hű portrét rajzol ki a költő személyiségéről: lépésről lépésre követhetjük az iskola padjaiból induló életutat az utolsó kolozsvári napokig. A két új fejezet pedig olyan szövegeket tartalmaz, amelyek a cenzúra szigora miatt nem kerülhettek kötetbe, de a nemrégiben feltárt dossziéből és az arra való reflexiókból is olvashatunk szemelvényeket.

A korábbi heroizáló recepció a költő tiszta élete és műveinek értékpozíciója közti teljes megfelelésre épült, az öngyilkosságot is gyakran a diktatúrával szembeni lázadésként értelmezve. Az ügynökműlt azonban részben átírja ezt a „tisztaságmitoszt”, az áldozatból vádlott lesz, a rendszer elleni lázadó a hatalom kiszolgálójává válik. A Szilágyi-életmű alapján álló olyan értékek kérdőjeleződnek meg, mint az őszinteség, a hit, a másik iránti felelősségérzet. Valóban nehéz újra nyelvet találni a versekhez, hiszen egy jól megalapozott életmű-értelmezést kell újragondolni. A *költő (rég és új) életei* sem szolgál(hat) elégséges magyarázatokkal, az összegyűjtött dokumentumok egészben véve a hajdani Szilágyi-recepciót támasztják alá, s bár a zárófejezet az összerakhatatlant próbálja összerakni, a szövegek csak villanásszerűen világítják meg a múlt rendszer és az irodalom bonyolult viszonyát.

Az olvasóban így marad némi hiányérzet, a kiadó – talán a közelmúlt lezáratlanságából fakadóan – mintha tartózkodnék bármiféle állásfoglalástól az új Szilágyi-kép mellett, s bár ma lehetetlen említés nélkül hagyni ezt a tényt, csak nagyon csekély mértékben történik rá utalás. A cím, amely éppen erre játszana rá, a kötetegész alapján így csak némileg igazolódik vissza, és az olvasó meglehetősen magára hagyatott a költő „új” életének megértésében. Az esszéknél, kritikáknál, bár rávilágítanak a versekből is jól ismert költő „rég” életére, az olvasó számára ma talán többet mondanak a levelek, amelyekből a „harmadik Szilágyi Domokos” képe rekonstruálható, és amelyek többet elárulnak személyiségéről is.

A „családi levelesládából” előkerülő beszámolók 1958 után megváltoznak, tisztelettudó, de zárkózottabb a hangneme. A következő levélrészlet, mely a beszerzés évéből származik, sokatmondóan vall: „Ami a hangulatom illeti [...] nem tudom, nekem gyakran változik a hangulatom. [...] A rosszat nem kell tudomásul venni, csak ha kénytelen az ember.” A Strempel Mártával folytatott korai levelezés is a kedves, Váradi Emese egyetemről való „kiiktatását” követő zűrzavarról, a költő kusza lelkiállapotáról tanúskodik: „Túl sok felelősségre szűllettünk, túl sok a megbán-

ni való s a helyrehozhatatlan kívül-belül nagy összefüggésekben és a mi kis tyúkszaros életünkben egyaránt...” Szilágyi István olvasmányos, Duna-deltai kóborlást felidéző írása (*„Aztán kitágult a világ”*) jó példaként említhető az eddig érthetetlen furcsaságokra, „zilált kóborlásokra”, s a Nagy Máriához szóló tömör búcsúlevél is világosabbá válik. A kései, 1973–75 közt Majtényi Erikhez küldött szellemes-tréfás hangú levelek a súlyos anyagi és egészségügyi gondokkal küszködő emberről árulkodnak. A halálra készülődés, amely a versek fokozott feszültségét adja, a levelekben csak kevésbé érezhető, s a magánéletben vállalt kényszer szerepet sehol nem vall(hat)ja meg. A személyes válság a költeményekben érezhetőbb, és talán ez az, amiért ma mélyebben, döbbenet olvassuk őket.

A korábbi ünnepi könyv változatlan anyagából, úgy vélem, ma a levelek mondanak legtöbbet a nem irodalomtörténeti céllal olvasók számára, a kötetbe gyűjtött dokumentumokból eligazító magyarázatok híján csupán a költő „rég” életeit ismerjük meg, az „új” azonban, amely az utóbbi években elevenedett meg, jóformán rejtve marad.

FÜLÖP IZABELLA

A költő (rég és új) életei – Szilágyi Domokos (1938–1976). Szerk. Kántor Lajos, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.

A költő életei

Szilágyi Domokos (1938–1976)

Kriterion

KÓDEX –

A nyugati világ olvasói és velük együtt szerkesztői és kiadói is torkig vannak már a kommunista lágerek, a kommunista rémdrámák sötét képeivel. Torkig vannak a lelkes forradalmárokkal és társadalom reformátoraival, az ellenzékiekkel és üldözöikkel, Kelet-Európa szürke homlokzataival és éjszakai fekete autoival. A közönséget a totális rendszerek hétköznapi érdeklik, hogyan ettek, ittak, ruházkodtak és szerettek az emberek. Mert ezeket a mozzanatokat fel lehet fogni. Mert ki értené ma a költőt, aki egész nap a falat bámulja, ahonnan egy drótköteg kandikál ki, estére kelve pedig asztalhoz ül, és megírja a *Mikrofon a falban* című költeményt? Azt fel lehet fogni, ahogy a mindenre éhes keleti hamburgert fal egy káfkai városban, azt igen; meg ahogy valamelyik kelet-európai törzs nőtagja megáll keleti valutájával a zsebében egy bódító illatszerüzlet előtt valamelyik nyugat-európai fővárosban, ez is felfogható: hisz ez pont olyan, mint mi, csak hát a kommunizmusban élt szegényke. A nyugati olvasó most a „*Hogyan bírtuk ki nylonharisnya nélkül és kacagva*”-típusú irodalmat fogyasztja.

A nyugati világ olvasói s velük együtt a szerkesztők, a kiadók is torkig vannak a szarajevói romokkal és a nyomorultakkal, akik a parkok utolsó bokrait vágják ki, és a szerencsétlenekkel, akiket vérfoltos ruhákban visznek a kórházba, már látni sem bírják a fénylő lövedékeket, amint a tévé képernyőjén kettéhasítják a szarajevói égboltot, utálják a páncélosokat és a katonákat, amint ott toporognak a páncélos körül, vagy éppen holtan fekszenek valami sáros fedezékben. Az emberi nyomorúságban van valami illetlen, valami, amit az ember maga idézett elő, és amit olyan nehéz megérteni. Főként pedig már ezt az egészet láttuk és olvastuk, mondja az olvasó, az összes koncentrációs tábor Boszniában, és a nők megerőszakolásáról is mindent hallottunk. Az egész drasztikumot kimerítették már, kérünk valami megszokottat. De ne az éhezéssel vagy a vízhiánnyal; hogyan főznek vagy sem, hogyan mosakodnak vagy sem, ezt már ismerjük. [...]

Nemzetközi PEN-kongresszus. Vaclav Havel, demokrácia, emberi jogok, hatalmas zabálás a Hradzsínban rendezett banketten, Plečnik monumentális építészeti megoldásai közepette.

Tegnap a Betlehem-kápolnában bedobtam Szarajevót a tolerancia-intolerancia-vitába. Senki sem reagált, Günter Grass sem. A teremben ülő mintegy félezer emberből senki sem válaszolt. Ugyanúgy esett, mint az a dolog a rákkal: miért pont Szarajevó. A betegség mint metafora, amit senki sem szeret. Egyetértek, a sebeket és a fájdalmat nem jó, úgyszólván nem illik mutogatni. A toleranciáról beszélünk és a jobboldali szélsőségek meg a pornográfia iránti intoleranciáról. Beszélünk az irodalomról és a toleranciáról is. Úgy beszélünk az írókról mint intoleráns emberekről. Miért képzeljük eleve toleráns embernek az író? Lehet toleráns, mint Havel, de az ellenkezője is. Miért gondoljuk, hogy ma az író nem lehet nacionalista? Talán nem ismerünk elég példát Jugoszláviából és Oroszországból? Az író nemcsak nacionalista lehet, hanem fasiszta is, mint d'Annunzio, Ezra Pound – Mussolini egyébként drámákat írt. Az író erős támasza lehet a totalitárius kommunizmusnak: a naív forradalmár Majakovszkijtól a Szovjetunió és Kelet-Európa szocreál íróinak csapatáig. Bűnöző is volt az írók között: Jean Genet. A pánszláv író, Limonov a kamerák előtt géppuskasorozatot eresztett Szarajevóra. És tömeges erőszak vezére is lehet, mint a szarajevói költő (és pszichiáter) Radovan Karadžić. Valaki az első sorban helyeslően bólogat. Ennyi. Csönd. Szarajevó valahol másutt van. A PEN debattőrjeit és olvasóit más történetek érdeklik, mindennapi történetek, az enni vagy nem enni és hogyan története, a szeretni vagy nem szeretni és hogyan a kommunizmusban meg a demokráciában. A nylonharisnyáról szóló történetek. [...]

DRAGO JANČAR: Rövid tudósítás a város hosszú ostromáról. Gállos Orsolya fordítása. *Jelenkor*, 2009/4.

—INDEX

MIÉRT HALLGATUNK ZENÉT?

Nem hallva hallgatni

Furcsa kombináció – mondhatja a kedves olvasó –, hogyan lehet zenét hallgatni, ha valaki süket?

Nem ismerek adatokat arról, hogy azok a hallássérültek, akiknek nem adatik meg a zenehallgatás öröme, mit is éreznek, vagy tán hallanak az előttük játszó vagy a képernyőn mozgó muzsikások képi világát szemlélve. Velem is előfordul, hogy egy zeneművet – persze a már jól ismertek közül – minimálisra fogott hangerevével hallgatom meg. Néha még az is megesik, hogy teljesen leveszem a hangot, és valóban csak a mozgás-színjátékot nézem. Ez a fajta zenehallgatás is nagyon érdekes lehet. Különösen akkor, ha ki kell találni, mit is játszanak az előadók. Izgalmas játék megállapítani, hogy milyen stílusú zene szól. Még érdekesebb ki találni, hogy ki lehet a szerző. És ha valaki képes rátalálni a mű címére is, akkor az aztán telitalálat. Újra hangsúlyozom: csak ismert mű esetében (és már LÁTOTT mű esetében) számíthatunk találatra ebben a szerencsejátékban. Ismeretlen mű esetében már az is nagy eredmény, ha legalább a mű stílusát felfedezük. Például azt, hogy barokk műről van szó. Ehhez a hangszerek is sokat besegítenek, és néha még a specifikus, korhű öltözködése is az előadóknak.

A zenei előadás kísérő gesztikulációja – zene nélkül – nagyon is komikus lehet a néző-hallgató számára. Sőt, bosszantóan üres, értelmetlen mozgások káoszát is sugallhatja. Miért kell mindezt csinálni – ötlik fel a nézőben a kellemetlenkedő észrevétel. Nem lehetne mindezt egyszerűbben, elegánsabban, célratörőbben csinálni? Nagyon jogos a kérdés. Néha olyan groteszk arcjáték kíséri a zene megszólaltatását, hogy az már valóban visszatetszést vált ki. A tévékamerák „jóvoltából” gyakran vagyunk tanúi a feltűnően csúnya arcimimikának. Olyan MŰSZENVEDÉS zajlik le a művész arcán, ami messze „mögötte” marad a produkciónak. Nemcsak hogy nem szolgálja a mű élvezését, de valósággal visszahőkölteni a jóhiszemű, ártatlan hallgató-ságot. Azt hiszem, ezek az elő-

adók nem figyelnek fel erre a mozzanatra akkor sem, ha a képernyőn, felnyagyítva látják önmagukat. Valahogyan természetesen érzik, az előadott zenéhez *hozzátartozónak* a kísérő arcjátékot, gesztikulációt. Gondolom, a tanulóévek alatt sem figyelmeztetik őket erre a furcsa deformációjukra, és az évek során ez a különválás zene és kísérőmozgás között csak nőhet a komikum felé haladtában. Ej, be jó lenne az előadóknak egy kis színpadi mozgástanfolyam, és legfőképpen egy kis analízis, hogy tulajdonképpen mit is csinálnak ők a zene előadása során?

A tévékamerák is hibásak: szeretik felnagyítani és nagyon eltúlozni a látványt, még akkor is, ha azt ők maguk is groteszknek érzik. Elvégre a látvány emberei, és ezen a területen is keresik a rendkívülit, a szenzációsat még akkor is, ha az rendkívül csúnya, elenszenves. Rájuk férne egy kis látványesztétika. Fontos, hogy mit mutatnak meg zenehallgatás közben a nézőnek. Figyeljük meg, hogy mi minden fölösleges képi elemet visznek be a zenehallgatás világába. Az előadó hajtincseitől a cipőfüzőig, a nem éppen gondozott ujjkörmöktől a fűvoshangszerek „tisztogatásáig” (a kürtösök gyakran kényszerülnek a légzés páratartalmából keletkezett vízcseppek kiürítésére).

A klasszikus kínai szövegek szerint: nem az a kérdés, hogy MI OKOZ MIT, hanem az, hogy MI MIVEL TÖRTÉNIK EGYÜTT. Nos, a képi megvalósítás milyensége nagyon is befolyásolhatja a zenei élmény minőségét, mert *együttállásban* jelentkezik vele. Ez a párhuzam gyakran csúszik el a groteszk felé. Manapság már külön erényként nyugtázzuk zenehallgatás és -nézés közben, ha a képi megvalósítás kéz a kézben halad a zeneivel. Elképzelhetjük, hogy a túlzásba hajtott színpadi mozgás, arcjáték zene nélkül milyen komikus hatást válthat ki. Nincs nagyobb baj addig, ameddig a tévékészülék távirányítóját a kezünkben tartjuk: bármikor visszakapcsolhatunk a képi elemekről a zeneiekre, és akkor már egyből elviselhető lesz a párhuzam.

TERÉNYI EDE

Júniusi évfordulók

- 1 – 330 éve született Johan Runius svéd költő
80 éve született Veress Dániel író
- 2 – 100 éve született Grigore Bugariu román író
- 3 – 85 éve halt meg Franz Kafka cseh író
160 éve született Szabó Endre író
- 4 – 100 éve született Oleksandr Ilcsenko ukrán író
- 5 – 280 éve született Claudio Manuel da Costa brazil író
230 éve született Gheorghe Lazár román pedagógus
- 6 – 110 éve született Franz Liebhard szász író
210 éve született Alekszandr Szergejevics Puskin orosz költő
- 7 – 100 éve született Gyallay Pap Zsigmond amerikai magyar író
- 8 – 200 éve halt meg Thomas Paine amerikai író
- 9 – 35 éve halt meg Miguel Ángel Asturias guatemalai költő
- 10 – 170 éve született Ion Creangă román író
35 éve halt meg Keszthelyi Zoltán költő
60 éve halt meg Sigrid Undset norvég írónő
- 11 – 110 éve született Kavabata Jaszunari japán író
- 12 – 240 éve halt meg William Collins angol költő
40 éve halt meg Tersánszky Józsi Jenő író
- 13 – 335 éve született Prosper Jolyot de Crébillon francia író
85 éve született Rába György író
- 14 – 335 éve halt meg Maria le Roy Gomberville francia író
- 14 – 120 éve halt meg Mihai Eminescu román költő
180 éve született Szász Károly költő
100 éve született Virgil Teodorescu román költő
- 17 – 290 éve halt meg Joseph Addison angol költő
120 éve született Victor Papilian román író
40 éve halt meg Sinka István költő
- 18 – 520 éve született Francesco Maria Molza olasz költő

- 185 éve született Nagy Iván történész
- 19 – 100 éve halt meg Abafi Lajos író
110 éve született George Călinescu román író
135 éve halt meg Jules Janin francia kritikus
- 20 – 160 éve halt meg James Clarence Mangan ír költő
- 21 – 220 éve halt meg Paul-Henri d'Holbach francia filozófus
480 éve halt meg John Skelton angol humanista
380 éve halt meg Szymon Zimorowicz lengyel költő
- 22 – 85 éve született Ferenczi Géza történész
- 23 – 110 éve született Anna Ahmatova orosz költőnő
100 éve született Ovidiu Papadima román irodalomtörtész
- 24 – 320 éve született Romolo Amaseo olasz humanista
490 éve született Théodore de Bèze francia író
220 éve született Silvio Pellico olasz író
30 éve halt meg Örkény István
280 éve halt meg Edward Taylor amerikai költő
- 25 – 80 éve halt meg Georges Courteline francia író
100 éve született Dimitar Dimov bolgár író
130 éve született Tábori Kornél író
- 26 – 140 éve született Martin Andersen Nexø dán író
70 éve halt meg Ford Madox Ford angol író
- 27 – 140 éve született Waclaw Gasiorski lengyel író
435 éve halt meg Giorgio Vasari olasz író
- 28 – 80 éve halt meg Edward Carpenter angol író
90 éve született Ion D. Sîrbu román író
- 29 – 190 éve született Nicolae Bălcescu román költő
130 éve született Móricz Zsigmond
30 éve halt meg Blas de Otero spanyol költő
- 30 – 335 éve született Nicholas Rowe angol író
50 éve halt meg José Vasconcelos mexikói filozófus
170 éve halt meg Johan Olof Wallin svéd költő

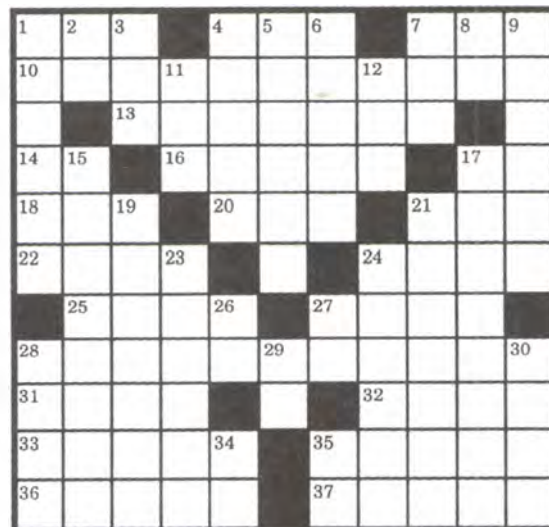
Bruckner

VÍZSZINTES

1. Literátor. 4. Lamartine költeménye. 7. Ábrázat. 10. Véglegesen külföldre költözés. 13. Egyre fogyó. 14. Rangjelző előtag. 16. Tuskót szétfeszítő. 17. Mister, röviden. 18. Kettőzve: nagydarab (ember). 20. Fiume egynemű hangzói. 21. Tejtermék. 22. Grúz férfinév. 24. ... Stratis, rockegyüttes. 25. Száraz (klíma). 27. Via ... (Knittel). 28. Önkéntes betakarító-csoport. 31. Eger várának hős védője (István). 32. Orosz férfinév. 33. Lentebbi helyen levő. 35. Felmerülő (alkalom). 36. Farol. 37. Angol regényíró (Arthur).

FÜGGŐLEGES

1. Hivatalos papírt kezelő. 2. Könnyezik. 3. Attól kezdve. 4. Formális. 5. *Josef Anton Bruckner (1824–1896), osztrák zeneszerző, orgonista műve.* 6. Lengyel város. 7. ... mars: lódulj! 8. Rész része! 9. Bokor. 11. Lepénytöltelék! 12. Zavaró, kergető. 15. Domboldalról minden fát kivágó. 17. Csúnyán civakodó. 19. Sekélyen kapál. 21. Érthető. 23. Ville ..., finn atléta. 24. Francia énekesnő. 26. Szolmizációs hang. 27. Ebben a 24 órában. 28. Számszerű tény. 29. Kavics. 30. Idegen férfinév. 34. Igeképző. 35. Annyi mint, röviden.

A Helikon 9. számában közölt Barber című rejtvény megfejtése: Medea; Vanessa.

9 948410 000065 22

BOTH LÁSZLÓ

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Kolozsvár Város Tanácsa
Szülőföld Alap
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARACSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társadalmi és politikai
NAGY MÁRIA: olvasószerkesztő
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számtalpaszerkesztés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolci Református Sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245. telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: kvarti.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro